

Nr 9.

Ankom till Riksdagens kansli den 5 april 1913 kl. 2 e. m.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 9 angående herr Hildebrands m. fl. motion nr 231, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ökad centralisering vid upphandling för statens räkning m. m.

I motion inom Andra kammaren, nr 231, har herr *Hildebrand* m. fl. hemställt, att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, det Kungl. Maj:t, i samband med den utredning rörande 1893 års upphandlingsförordnings revision, som inom kort lär komma till stånd, må låta undersöka, huruvida och i vad mån ökad centralisering vid upphandling för statens räkning bör äga rum samt vilka fastare bestämmelser rörande inhämsk varas företräde kunna vara lämpliga och nödiga.

Till stöd för denna hemställan hava motionärerna anfört följande:

År 1887 tillsattes en kungl. kommitté för att avgiva förslag till förordningar dels angående leveranser och arbeten för statens behov, dels angående besiktning av dessa, dels ock angående försäljning av staten tillhörigt gods. Det första resultatet av kommitténs arbete blev provisoriska föreskrifter av år 1889, vilka snart efterföljdes av 1893 års förordning angående statens upphandlings- och entreprenadväsende. Denna är fortfarande normerande för all upphandling och försäljning för statens räkning, men en så stark kritik har rests emot dess stadganden, att en genomgripande revision synes alldeles nödvändig.

Motionen.

Statens direkta intresse vid all upphandling måste vara att få god vara för skäligt pris. Därtill kommer det indirekta statsintresset, att anskaffningen för statens räkning såvitt möjligt bör läggas så, att den inhemska produktionen har gagn därav; staten är landets störste uppköpare och kan i hög grad främja det produktiva arbetet och därmed

Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 13 saml. 4 avd. 9 häft. (Nr 9.) 1

även stärka näringsidkares och anställdes skatteförmåga. En klok anordning av entreprenad- och upphandlingsväsendet är således av stor både statsfinansiell och nationalekonomisk betydelse.

Inom tekniska kretsar har man länge haft den uppfattningen, att bestämmelserna om statens och entreprenörernas-leverantörernas inbördes förhållande icke äro ändamålsenliga. *Svenska teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst* upptog frågan till diskussion under våren 1905. En kommitté tillsattes, vilken i mars 1908 framlade ett rätt utförligt betänkande, vilket lades till grund för en utredningskommittés överarbetning. Den 1 juni 1909 avlämnade Svenska Teknologföreningens styrelse till Kungl. Maj:t en skrivelse med diverse bilagor, utmynnande i hemställan om revision av 1893 års entreprenadförordning. Bland annat begärdes avskaffande av förfarandet med auktion — vare sig öppen eller förtäckt — vid tävlan om entreprenader eller leveranser, minskande av riskerna för leverantörer och entreprenörer, ändrade bestämmelser om prövning och antagande av anbud, om leveranstid, om kontroll och besiktning etc.

Framställningen vilar fortfarande i civildepartementet i avvaktan på yttranden från alla de ämbetsverk, som erhållit ärendet på remiss. Under tiden fortsätter föreningens kommitté med granskning av entreprenadregler etc. i allmänhet.

Om denna förening således till Kungl. Maj:t framfört kritik och krav, sådana de framkommit inom tekniska kretsar, d. v. s. bland entreprenörer och leverantörer, så har å andra sidan *Civilkommissionen* upptagit enahanda spörsmål ur synpunkten av ett bättre tillgodoseende av det direkta statsintresset. Frågor rörande statens upphandlingsväsende ha berörts i flera olika skrivelser. Kommissionens viktigaste inlägg är emellertid en skrivelse till Kungl. Maj:t av den 20 december 1912, föranledd av ett meddelande från chefen för civildepartementet av 10 mars 1911, att en revision av 1893 års förordning vore nära förestående. Kommissionen ansluter sig delvis till sakkunnige för utredning i fråga om flottans och kustartilleriets upphandlings- och entreprenadväsende, vilka i mars 1909 avgåvo förslag till förändringar av leveransförordningen. Bland annat påpekas undvikande av onödig omgång, tidsutdräkt och mångskriveri vid smärre upphandlingars verkställande, ändrade bestämmelser om anbuds inlämnande, om uppskov på grund av allmän arbetsinställelse, om besiktning, om företräde för svensk vara försåvitt priserna ej uppdyrkats genom trustbildning, etc., om *omedelbar* prövning av anbudena såsom regel, om annonseringen samt om kontraktens avfattning. Kommissionen framhåller till sist önskvärdheten av att en blivande re-

vision av förordningen överlämnas till personer med sakkunskap ej mindre på det industriella och merkantila området än även inom intendenturen vid armén och marinen.

I ovan omnämnda framställningar har en synnerligen viktig fråga så gott som icke alls beaktats. Vi mena *frågan om centralisation eller decentralisation vid upphandling för statens räkning*. Det nuvarande systemet utmärkes av stor decentralisation. Varje ämbetsverk, nästan varje viktigare del av en förvaltningsgren — en länsstyrelse, en regementsförvaltning, en elementarskola — verkställer i stor utsträckning självständigt uppköp för egen räkning. Vad detta i vissa stycken kan medföra i olägenheter och ökade kostnader för statsverket belyses bäst genom några exempel.

Krav på större centralisation vid statens upphandling framfördes i slutet av år 1911 i tidskriften *Verkstäderna*. Det första inlägget kom från en industriman, ur vilkens artikel följande må återgivas:

»För att belysa på vilket oekonomiskt sätt upphandlingen nu sker, skall jag endast framdraga ett exempel.

Vid de svenska regementena användas rätt mycket s. k. matbackar, bestående av ett större kärl för soppor, ett kärl för fast föda, anbragt ovan det första och med ett lock. Vid upphandling av dessa kärl annonserar ett regemente i Norrland och infordrar anbud på exempelvis 35 stycken, ett annat i mellersta Sverige anfordrar anbud på 100 stycken, ett tredje i södra Sverige behöver 135 stycken o. s. v.

Modellen på dessa backar är från början fastställd och skulle naturligtvis i fortsättningen vara lika vid alla regementen, men därigenom att anbuden utlysas från respektive regementen i mindre poster, har den ursprungliga modellen undan för undan frångåtts, så att skillnaden i fråga om dem nu är så stor, att man icke kan använda samma verktyg vid tillverkandet av de backar, som ifrågakomma till de olika platserna eller regementena. En del av dessa ha visserligen samma modell kvar, men icke alla, någon skillnad är det i de flesta fall alltid.

Att ett liknande förfaringssätt fördyrar varans tillverkning torde ligga i öppen dag. Enligt mitt förmenande föreligger här ett stort slöseri med statens medel.

Icke annat jag kan se vore rätta tillvägagångssättet att en upphandlingskommission kom till stånd, till vilken alla regementen skulle äga att inkomma med uppgifter på, huru mycket det behövde av varje vara eller artikel. Kommissionen skulle, sedan alla uppgifter inkommit, i sin tur infordra anbud på respektive artiklar. Följden bleve då, att kommissionen måhända kunde infordra anbud på exempelvis 1,000 stycken backar samtidigt i stället för att de olika regementena nu infordra en mängd anbud å smärre leveranser, som under alla förhållanden ställa sig mycket dyrbarare.

Envar, som arbetar inom industrien, inser mycket lätt, vilka besparingar som staten skulle kunna göra, om en upphandling skedde på sådant sätt, genom en myndighet och mera *enhetligt*.

Det blir en betydlig skillnad, om man får basera sina kalkyler och får för-

delat verktygskostnaderna m. m. vid anbuds inlämnande på ett parti om 1,000 stycken i stället för t. ex. 35 stycken.

Jag är övertygad om, att staten skulle kunna spara hundratusentals kronor per år och fabrikanterna skulle kunna få större förtjänster, om anbudet infordrades på ett rationellare sätt än vad nu sker.

Vad jag här ovan berört gäller icke endast den artikel jag som exempel framdragit, utan det gäller nästan beträffande allt som skall levereras till staten. Att så förhåller sig kan man lätt övertyga sig om, om man läser ett nummer av *Tidning för Leveranser till Staten.*»

Fältintendenten Stendahl bestred i *Nya Dagligt Allehanda* riktigheten av en starkare centraliserings önskvärdhet. Industrimannen från Verkstäderna svarade i samma tidning, varvid han bl. a. sökte undanröja sådana missförstånd som att för hela landet gemensamma förråd skulle behöva uppläggas etc. Här må återgivas följande:

»Det har aldrig vid förslaget framställande varit någon tanke på att förflytta landsortsförråd till Stockholm. Ej heller vore det meningen att undanröja någon möjlighet för regementsintendenternas praktiska utbildning; det gäller endast att nedbringa kostnaderna för arméns förnödenheter och samtidigt underlätta leveransernas fullgörande. Och till belysande härav anföres följande exempel:

Vilka stora fördelar skulle icke vinnas med att olika artiklar kunde utbjudas för leverans i ett enda parti i stället för i småpartier på 50, 100 à 150 stycken! Priset skulle bli avsevärt billigare, samtidigt som fabrikanternas vinst skulle bli större.

Huru skulle då detta kunna arrangeras? frågar industriidkaren och lämnar själv på frågan följande belysande svar:

Som nu sker, utlysas entreprenaderna från respektive regementen genom regementsintendenterna. I stället skulle regementsintendenterna inlämna sina uppgifter till en eventuell upphandlingskommission.

Denna i sin tur utlyser entreprenad på det hela.

Några kostnader eller besvär med distribueringar behöver aldrig komma i fråga, då upphandlingskommissionen samtidigt som entreprenaden utlyses kan uppgiva, i huru många poster leveransen skall ske och vart dessa poster skola sändas. Det blir då fabrikantens sak att i anbudet på det hela taga hänsyn till fraktkostnader för hans poster till de olika platserna o. s. v.

Något intrång i regementsintendenternas arbete skulle detta icke medföra, skillnaden bleve endast den, att intendenterna finge inlämna uppgifterna om respektive regementens behov till upphandlingskommissionen i stället för att, som nu sker, själva annonsera och infordra anbud. De större industriella verken i Sverige, som ha sina verksamhetsfält förlagda på skilda områden, använda sig numera av ett enhetligt upphandlingssystem, och detta har visat sig mycket ekonomiskt.

Några verkliga hinder för att staten följer detta exempel, då det gäller arméns och flottans behov, torde», slutar artikelförfattaren, »sålunda icke förefinnas.»

Upphandlingsfrågan upptogs till behandling av *Stockholms Dagblad*, som skrev bland annat följande:

»Om man närmare granskar den med Posttidningen följande »Tidning för leveranser till staten m. m.» måste man med någon förvåning iakttaga, att icke blott varje regemente för sig verkställer inköp, utan ibland varje bataljon. Man finner hurusom arméförvaltningen inköper vissa varor, men hur anbud å det största antalet förnödenheter dock infordras mera lokalt. Vidare har man, — — — inköp av flottans olika varv samt ett stort antal övriga statsinrättningar, spridda runt omkring i landet.

Vi kunna taga några belysande exempel. Den tredje januari (1911) infordrar *Livregementets grenadjärer* anbud på 475 bordsgafflar, 475 bordsknivar, 18 stycken brödkorgar av järnbleck, 100 stycken flata vita porslinstallrikar, lika många djupa tallrikar, 72 stycken sässkålar av porslin, 72 stycken karotter för potatis av förtennt stålplåt, 72 stycken serveringsfat för kött av dito, 168 stycken soppskålar av dito, 168 stycken tillbringare av dito samt 168 stycken serveringsbrickor av dito. Därtill komma 245 strödosor för salt eller peppar, 3 stycken mathämtare, en slipsten, en brödkärningsmaskin, en kaffekvarn och två isskåp. Den 10 januari kommer så *Ålvsborgs regemente* och infordrar anbud på 13 stycken skyfflar till kaminer, 34 stycken spottlådor, 21 stycken stolar, 6 dussin borstar av fiber, 35 dussin kvastar för sopning, 60 dussin skurborstar. Samma dag meddelar *Västgöta regemente* att det behöver 42 stycken brödkorgar, 22 stycken bänkar, 432 stycken bordsgafflar, 482 stycken bordsknivar, 13 stycken diskbaljor, 26 stycken förskäraregafflar, 22 stycken förskärareknivar, 4 förläggsskopor, 2 eller 4 handkärror med fjädrar, 1 köttkvarn, 1 kötttyxa, 2 kockmössor, 6 mjölkflaskor, 15 potatiskokare, 1 porslinskanna, 140 porslinsmatskålar, 192 porslinsmuggar, 260 porslinstallrikar, 1 saltkar av glas, 1 vattenkaraffin av glas, 33 stycken serveringskäril av plåt, 133 serveringsbrickor, 143 strödosor för salt eller peppar, 133 sässkålar av porslin, 2 decimalvågar etc.

Ålvsborgs regemente meddelar i numret för den 17 januari att det behöver 728 bordsgafflar, 722 bordsknivar, 65 brödkorgar, 2 brödkärningsmaskiner, 3 diskbaljor, 12 diskbaljor (mindre), 2 förskärareknivar, 74 kockmössor, 70 köksförkläden, 73 kökshanddukar, 72 köksgafflar, 2 köttkubbar, 3 köttyxor, 217 matskedar av stålplåt, 4 mässingskranar, 1,001 muggar av porslin, 150 saltosor, 1 serveringsskopa, 172 serveringsbrickor, 1 stekspade, 172 sässkålar av porslin, 1,158 tallrikar av porslin, 959 djupa porslinstallrikar, 200 tillbringare av porslin. I numret för den 21 februari finner man, att *Upplands infanteriregemente* behöver 638 bordsgafflar, 40 förskäraregafflar, 900 bordsknivar, 40 förskärareknivar, 46 brödkorgar, 75 uppläggningskäril, 175 sässkålar, 22 portionsskopor, 150 strödosor, 175 serveringsbrickor, 25 kockrockar samt 121 köksförkläden. O. s. v. i det ena numret efter det andra.

Nog förefaller det dock vara något oriktigt i att alla dessa inköp skötas för varje regemente eller kår för sig. Nog borde det vara klart, att ett bättre pris skulle kunna betingas, om upphandlingen kunde ske för de olika regementena och även för flottan samtidigt. Varför skola anbud särskilt ingivas åt en hel mängd olika håll, exempelvis på några få brödkorgar av järnbleck åt varje håll, eller på några hundra bordsgafflar eller bordsknivar, eller ett sjuttital sässkålar, ett par hundra djupa eller flata tallrikar eller något antal saltosor? Det vore väl bra mycket bättre att i fråga om sådana förnödenheter, där anspråken dock måste vara desamma och där sålunda uppköp och tillverkning utan minsta olägenhet kunna ske gemensamt, verkligen enhetliga inköp ägde rum. Detta ligger så i öppen dag, att det torde vara tillräckligt bevisande att helt enkelt anföra de detaljerade uppgifter, som vi ovan angivit.»

Även *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* anslöt sig till Industri-
mannens uppfattning, såsom framgår av följande uttalande:

»Riktigheten av de här anförda påvisningarna är ju uppenbar och kan icke vara någon tvist underkastad. Den samfälliga upphandlingen har ju alla fördelar och svårigen någon nackdel. Gemensamheten torde också vara helt lätt att genomföra. Det förefaller blott, att en praktisk arméförvaltningsman eller revisor kunde tänkt därpå förut.

Det är väl antagligt, att den betydelsefulla frågan nu upptages till omprövning i hela dess vidd och att därur skall framgå den gemensamhet och planmässighet, som god hushållning kräver.»

De exempel, som nu anförts, torde ådagalägga, att den nuvarande decentralisationen förts alldeles för långt. Men en förändring till större centralisation kan även överdrivas och bör ifrågasättas endast i de fall, där tydliga fördelar därav uppstå. Upphandling av hö och halm, av ved, av mjölk, ägg, kött och andra livsmedel torde oftast böra ske lokalt; likaså av koks från närmaste gasverk. I vad mån inköp av stenkol bör centraliseras torde få bero på en utredning; antagligen skulle i vissa fall stora fördelar därmed kunna vinnas. Närmast torde centraliseringen lämpligen böra gälla industrialster, varvid dubbla fördelar kunna uppnås: först att staten får varorna billigare och för det andra att den svenska industrien bättre kan i pris tävla med utlandet, om tillverkningen kan drivas i större skala än för närvarande. Den fråga, som här upptagits till behandling, berör sålunda på det intimaste spörsmålet om *statens ställning till inhemska tillverkare*. I samband med en revision av upphandlingsväsendet borde närmare bestämmelser fastslås till reglering av svenska producenters företrädesrätt.

Då vi nu övergå till en mera ingående principiell och praktisk utveckling av sakens innebörd, kunna vi åberopa en av *Sveriges industriförbund* med *kungl. utrikesdepartementets* hjälp verkställd utredning av hithörande förhållanden i utlandet. Det materiel, som genom denna utredning erhållits, har bifogats såsom en bilaga till denna motion.

Utredningen visar, att just de synpunkter som i Sverige framförts beträffande ordnandet av upphandlingsväsendet, på senaste tiden blivit beaktade i utlandet och där framkallat reformer. Så har exempelvis i *Förenta staterna* de senaste åren inköpet av förbrukningsartiklar för olika statens behov blivit helt och hållet centraliserat, och för varje år har en kommitté, representerande de olika statsdepartementen, sammankallats och efter bestämd plan organiserat upphandlingen av dessa artiklar, såsom vidare framgår av bilagan. Samma koncentrationssträvan har gjort sig gällande i *Italien*, där enligt en förordning av den 18 januari

1912 en kommitté har uppgiften att söka åstadkomma enhetlighet i upphandlingsväsendet. Förordningen finnes i svensk översättning återgiven i bilagan.

Genom en centralisering av upphandlingsväsendet skulle staten ofta kunna betinga sig ett lägre pris, därigenom att beställningar kunde göras å större kvantiteter, men även ernå fördelen av standardisering av förbrukningsartiklar inom olika statens verk i stället för den mångfald av typer och mönster, som nu användas på olika håll. Även för leverantörerna medför en centralisering och standardisering av statens uppköpsväsende fördelar, då större beställningar möjliggöra fabrikation i större skala med billigare tillverkningskostnader. Men härmed sammanhänger också en annan synnerligen viktig omständighet. Svårigheten för svenska tillverkare att i pris konkurrera med utländska anbudsgivare skulle utan tvivel minskas genom ett dylikt system, då den svenske tillverkaren på grund av beställningarnas ökade omfattning skulle kunna tillgodogöra sig de fördelar, som äro förenade med massfabrikation och vilka konkurrenter tillhörande de stora nationerna regelbundet kunna tillgodogöra sig, då de redan på grund av en omfattande avsättning inom hemlandet utan större ekonomisk risk kunna tillverka lagerartiklar och alltså bedriva sin tillverkning i en större skala.

En centralisering av statens inköp skulle sålunda i och för sig göra det lättare för den inhemske tillverkaren att även i pris konkurrera med utländska anbudsgivare, men kravet på en omformulering av gällande föreskrifter angående inhemska varas företräde kvarstår dock oförändrat; dessa bestämmelser äro nämligen allt för allmänt hållna för att kunna utgöra något rättesnöre. Det är bristen på likformighet i bestämmelsernas tillämpning, som föranlett de framställda klagomålen. Sålunda föredrages inom vissa förvaltningar utländsk vara, så snart dess pris överhuvud understiger priset på svensk vara. En del verk föredraga utländskt anbud, då det med 5 procent understiger inhemskt, andra åter tillämpa principen att ej inköpa utländsk vara, om prisskillnaden icke överstiger 10 procent, varjämte inom vissa förvaltningar endast inhemska tillverkningar lära användas. Dessutom torde ej alltid tillräckligt avseende fästas därå, huruvida ett anbud gäller med eller utan inberäknande av frakt, försäkring, tull och dylika omkostnader.

Det torde få anses självfallet, att det för svensk industri och jämväl för hela vårt land är av största vikt, att staten vid sina inköp, i den mån sådant med god hushållning låter sig göra, tillgodoser svenskt arbete och att likformighet äger rum vid olika förvaltningars upphandling.

Betydelsen därav, att statens stundom högst betydande beställningar stanna inom landet, ligger, som ofta framhållits, i ökad möjlighet till sysselsättning för svensk arbetskraft, till förräntning av svenskt kapital och på grund därav till skatteinkomst för svenska staten, varjämte i sammanhang härmed en förbättring av handelsbalansen alltid åstadkommes. Dessutom bör ej förbises betydelsen därav att specialindustrier finnas att tillgå inom landet, därest våra förbindelser med utlandet, exempelvis genom krigiska förvecklingar, längre eller kortare tid bleve rubbade.

Det torde även förtjäna framhållas, att ett lågt pris ej i varje fall kan i stort sett vara det fördelaktigaste, enär underprisförsäljning från utlandet (dumping) ofta kan hava till syfte att undertrycka ett nytt inhemskt företag för att sedan kunna diktera så mycket högre priser.

Den uppfattningen torde utan tvivel vara principiellt orimlig, att man vid prövning av två i övrigt lika anbud borde lämna företrädet åt den utländska på den grund, att svenska staten genom *tullenå* den från utlandet införda varan skulle komma i åtnjutande av en inkomst.

Den ovan anförda utredningen angående främmande staters upphandlingsväsende har också visat, att frågan om inhemsk varas företräde i utlandet vunnit stort beaktande och i en del länder föranlett nya bestämmelser av sent datum. Att i de större länderna i allmänhet inga särskilda bestämmelser finnas angående företräde för inhemsk vara är ju helt naturligt, då där endast i undantagsfall en vara torde behöva hämtas från ett främmande land. Dock äro i vissa förbundsstater inom tyska riket dylika bestämmelser införda, nämligen i Preussen enligt en förordning av den 23 december 1905 och i Bayern enligt förordning av 6 april 1903. För övrigt finnas föreskrifter i ifrågavarande syfte i bl. a. följande länder: Österrike—Ungern, Norge och Finland, såsom framgår av bilagan till denna motion. Av särskilt intresse äro härvid bestämmelserna i Österrike, dels på grund av deras sena datum (1909), dels på grund av deras utförlighet. Det är också att märka, att dessa bestämmelser i Österrike framgått såsom resultatet av en genomgripande och väl förberedd reform av upphandlingsväsendet i dess helhet.

En ökad centralisering skulle otvivelaktigt såsom sin naturliga förutsättning kräva någon slags central upphandlingsmyndighet. Något nytt dyrbart ämbetsverk borde dock icke vara av nöden. I *Förenata staterna* är inköp av förbrukningsartiklar för de olika statsorganens behov centraliserat och anförtrott åt en särskild inköpskommitté, sammansatt av en tjänsteman från varje departement enligt departementschefens

val. På liknande sätt kommer centraliseringen att ordnas i *Italien* enligt 1912 års förordning. I finansdepartementet upprättas en rådgivande nämnd, bestående av ordförande och ombud för tio departement; expeditionen skall skötas av två sekreterare samt av tjänstemän från de departement, som äro representerade i nämnden.

Slutligen borde vid en utredning undersökas, om det nuvarande infordrandet av anbud medelst annonser i *Tidning för leveranser* är det lämpligaste.

I *England* är upphandlingsväsendet visserligen icke centraliserat, men gemensamma principer börja i allt högre grad tillämpas, bland annat den att undvika mellanhänder och verkställa nödiga inköp direkt från producenterna. Annonsering användes numera icke för infordrande av offerter, utan sådana inhämtas i stället direkt från de firmor, som på ett tillfredsställande sätt utfört leveranserna till vederbörande departement och som finnas upptagna i en särskild förteckning. Endast firmor, som äro uppförda å denna lista, kunna komma i betraktande för leveranser. I förteckningen kunna emellertid när som helst nya firmor bliva upptagna, om de efter prövning från departementets sida dels genom förvisande av fabrikerna, dels genom lämnade referenser visat sig fullt solida och leveransdugliga. För varje månad utarbetas en lista å departementets behov, vilken finnes tillgänglig för hugade anbudsgivare.

I *Förenta staterna* utarbetar inköpskommittén för varje år specificerade förteckningar över behövliga artiklar, uppdelade på tolv olika varugrupper. Priserna skola av anbudsgivarna noteras för två olika kvantitetsenheter, en större och en mindre. Sedan inkomna anbud av kommittén granskats och urval skett, kompletteras förteckningarna för de olika varugrupperna med uppgifter om de firmor, vilka antagits som leverantörer för de särskilda artiklarna, tillika med uppgifter om kontraherade priser. Samtliga dessa uppgifter sammanställas i en särskild bok, som utsändes till alla statens departement, myndigheter och verk. Dessa hava sedan vid sina inköp endast att följa denna för året fastställda inköpsplan och att vid förekommande behov av en artikel vända sig till den firma, som enligt inköpsplanen erhållit leveransen för ifrågasvarande år.

I *Italien* åligger det inköpskommittén bland annat att uppsätta förteckning över de inhemska firmor, vilka kunna anlitas för respektive leveranser samt taga reda på desammas tillverkningsförmåga under vanliga förhållanden och i vad mån de hava beställningar inne.

I de olika länderna synas bestämmelserna avse bland annat snabbast möjliga leveranser, utan onödigt formväsen. Civilkommissionen har

också i sin skrivelse framhållit nödvändigheten av snabb prövning av anbudena, men däremot lämnat utan anmärkning den långa anbudstiden.

Historik.
Skrivelse från Svenska teknologföreningens styrelse.

Såsom av motionärerna omnämnes, är frågan om revision av förordningen av den 17 november 1893 angående statens upphandlings- och entreprenadväsen för närvarande under utredning, på grund av en fråga styrelsen för Svenska teknologföreningen den 1 juni 1909 till Kungl. Maj:t ingiven skrivelse.

Frågan hade först upptagits till diskussion av Svenska teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst, som för densamma utredning tillsatte en kommitté, vilken den 11 mars 1908 avgav ett utlåtande, vari dels redogjordes för entreprenadväsendets i Sverige utveckling och nuvarande ställning, dels framfördes allmänna synpunkter i fråga om olika metoder för byggnadsarbetens utförande, dels lämnades en översikt över entreprenadväsendets ställning i utlandet, dels slutligen meddelades de grunder för det svenska entreprenadväsendets reformering, som kommittén önskade få tillämpade.

Då de av kommittén framförda önskemålen ej stå i direkt samband med de i förevarande motion upptagna synpunkterna, må här ur nämnda utlåtande endast anföras, att bland de ändringar och tillägg, som kommittén fann nödvändiga, nämndes, att i § 18 i upphandlingsförordningen även borde införas bestämmelse om att till prövning ej måtte upptagas anbud från yrkesidkare, som icke gjort sig känd för ett tillfredsställande uppfyllande av sina förpliktelser gentemot sina arbetare, samt att bland de ändringar och tillägg, som kommittén ansåg lämpligen böras tagas i övervägande, fanns upptaget, huruvida och i så fall i vad mån den bestämmande förvaltningen skulle kunna medgivas rätt att ingripa vid antagen entreprenörs underlåtande av vissa förpliktelser mot sina arbetare.

Det må här anmärkas, att dessa synpunkter icke upptogs i den utförligare framställning, som sedermera före ärendets framförande inför Kungl. Maj:t utarbetades.

Väg- och vattenbyggnadsavdelningen inlämnade sin kommittés utredning till föreningens styrelse, som emellertid beslöt, att densamma skulle underställas prövning av en ny kommitté, sammansatt av representanter för föreningens samtliga facktekniska avdelningar. Den nya kommittén avgav sitt utlåtande den 2 april 1909. De önskingar denna kommitté framförde grupperades kring dels revidering av gällande upphandlingsförordning, dels utsträckt tillämpning av nämnda förordning, dels slutligen behovet av nya lagbestämmelser.

Här må ur nämnda kommittébetänkande endast anföras vad som där säges rörande svensk varas företräde. Kommittén yttrar:

»Svensk varas företräde framför utländsk även i vissa fall, då den icke är billigare än den senare, bör tydligare framhållas i förordningen, än vad i dess nuvarande § 5 är fallet. Två sätt att skärpa denna paragrafs nuvarande bestämmelser kunna nämnas. För det första bör sålunda stadgas, att vara, som till större del tillverkas inom landet, bör ha företräde framför sådan, som blott till ringa del (till exempel hopsättning, montering och dylikt) är föremål för svensk bearbetning, samt att samma förhållande bör äga rum, om svensk vara till någon avsevärdare del ingår i ett entreprenadarbete. För det andra bör lämpligen, i överensstämmelse med en redan här i vissa fall använd praxis, svensk vara givas företräde, även när den med vissa procent överstiger den utländska varans pris, och bör en sådan procent angivas i förordningen. Det torde även böra tagas under övervägande, huruvida utländska firmor eller deras svenska representanter böra tillåtas deltaga i entreprenader till staten, utan att den upphandlande myndigheten för varje fall särskilt beslutar, att även utländska anbud böra infordras.

Ett särskilt stöd skulle den svenska exportindustrien få, om större företräde lämnades åt svenska firmor än hittills, enär svenska beställningar i utlandet, i synnerhet då de gälla statens behov, ofta användas å världsmarknaden som reklam vid konkurrens med svenska firmor.

Frågan om centralisering av upphandlingstväsendet upptogs icke alls i kommitténs framställning.

Svenska teknologföreningens styrelse avlät, som ovan nämnts, den 1 juni 1909 till Kungl. Maj:t en skrivelse, vari med överlämnande av handlingarna i ärendet hemställdes, att Kungl. Maj:t täcktes taga vad kommitterade föreslagit i nådigt övervägande.

Frågan vilar ännu i civildepartementet i avvaktan på infordrade yttranden från vederbörande myndigheter. Från en del myndigheter hava sådana yttranden numera inkommit, och ur dessa må rörande punkten om svensk varas företräde följande anföras.

Marinförvaltningen yttrar: »Mot nu gällande bestämmelse (leveransförordningens § 5) att vid skiljande mellan anbud å inhemsk och utländsk vara företräde skall lämnas åt den inhemska, då sådan av erforderlig beskaffenhet och i rätt tid kan erhållas till antagligt pris, har marinförvaltningen icke haft anledning till erinran, vadan ämbetsverket för sin del icke finner behov av ändring av sagda bestämmelser.»

Marinförvalt-
ningen.

Stationsbefälhavaren vid flottans station i Karlskrona.

Stationsbefälhavaren vid flottans station i Karlskrona anför: »Visserligen stadgas i § 5 av leveransförordningen, att svensk vara skall hava företräde, men anser jag, i likhet med vad i betänkandet sägs, att föreskriften härom bör tydligare framhållas, och har jag ej något att anmärka mot i betänkandet uttalade förslag till tydligare bestämmelser härutinnan.»

Varvschefen vid flottans station i Stockholm.

Varvschefen vid flottans station i Stockholm yttrar: »Om ock de föreskrifter till skyddande av svensk industri, vilka gällande upphandlingsreglemente innehåller, i huvudsak kunna anses betryggande, synes mig dock föreslagna intagande uti förordningen om det antal procent, varmed en svensk vara får i pris överstiga en utländsk, för att givas företräde, vara ett beaktansvärt önskemål, varför jag i denna punkt biträder kommitterades förslag.»

Fortifikationsbefälhavaren å Älvsborgs fästning.

Fortifikationsbefälhavaren å Älvsborgs fästning anför: »Emot vad kommitterade härom yttrat, är intet annat att invända, än att de ifrågasvarande bestämmelserna till svensk varas förmån icke måtte göras så stränga, att all utländsk konkurrens därigenom utestängdes. Konkurrensen är ju erkänt ett av de kraftigaste medlen till höjande av ett lands industri, och vårt land är intet föregångsland på industriens område. Det torde icke vara för mycket sagt, att de svenska industrimännen i de flesta fall hämta sina idéer, förebilder och metoder från utlandet. Då emellertid omkastningar och förändringar inom en industri icke låta sig göras utan kostnader, händer ofta, att man ej förr än man därtill är nödd och tvungen tillägnar sig nya metoder m. m. för varornas förbättrande. Fördenskull torde i de fall, då utländsk vara i följd av förbättrade konstruktioner och tillverkningsmetoder äger avgjort företräde och prisbillighet framför motsvarande inhemska fabrikat, statens myndigheter böra hava rätt att någon gång hämta sitt behov från utlandet (låt vara, att därtill borde erfordras nådigt tillstånd). Ett sådant myndigheterna lämnat medgivande skulle endast verka till den svenska industriens höjande.»

Telegrafstyrelsen.

Telegrafstyrelsen yttrar:

»Att svensk vara bör givas allt det företräde framför utländsk, som är möjligt, är ju en sak, varom meningarne icke kunna vara delade.

Att vid en blivande revidering av leveransförordningen nuvarande § 5 förtydligas därhän, att vara, som till större delen tillverkas inom landet, bör hava företräde framför den, som blott till ringa del är före-

mål för svensk tillverkning, samt att samma förhållande bör äga rum, om svensk vara till någon avsevärdare del ingår i ett entreprenad-arbete, är sålunda påtagligt.

Vad åter angår den föreslagna åtgärden att i förordningen intaga en bestämmelse att svensk vara skall äga företräde, även om den med vissa i förordningen angivna procent överstiger den utländska i pris, synes den styrelsen vara synnerlig betänklig.

I realiteten blir ju detta ett 'förtäckt tullskydd'.

Tullagstiftningen giver ett av Konung och Riksdag bestämt tullskydd, den av Kungl. Maj:t utfärdade leveransförordningen ökar detta ytterligare.

Det måste ifrågasättas, huruvida icke Kungl. Maj:t genom en sådan åtgärd ingriper i Riksdagens rätt.

För att, då anbud från utländska firmor jämväl föreligga, bereda de svenska en fördel framför dessa, får styrelsen förslagsvis föreslå, att den svenska firma, som, därest man frånsåge de utländska anbuden, skulle ifrågakomma, skall lämnas tillfälle att, om den så önskar, övertaga leveransen eller arbetet till ett pris, som är lika med det utländska anbud, som annars skolat antagas, eller ock understiger detta med vissa procent av prisskillnaden mellan det svenska och det utländska anbudet.

Det torde i praktiken visa sig nödvändigt att använda det senare alternativet, ty man riskerar annars att från svenska anbudsgivare, i synnerhet då konkurrens dem emellan saknas, få mottaga vilka anbud som helst, säkra som de äro att ändock icke ha försuttit möjligheten att få leveransen.

Vid det av styrelsen föreslagna sättet riskerar svensk anbudsgivare, som icke tillbörligt beaktat den utländska konkurrensen, att få sig förelagt ett pris, som han icke kan antaga.

En sak är ju att under alla förhållanden giva svenska anbudsgivare företräde, en annan är om detta är det bästa sättet att gynna den svenska industrien.

Man får sålunda icke förbise den uppfostrande betydelsen av utländsk konkurrens, i synnerhet för ett så litet land som vårt, där inhemsk konkurrens på många håll saknas, icke minst i industriens eget intresse vid dess försök till landsförvärv på utländsk botten.

Styrelsens ovannämnda förslag innebär ju emellertid ett förtäckt auktionsförfarande, vilket kommitterade för sin del förkastat.

Ett tydligt medgivande för myndigheterna att, därest skäl därtill i något särskilt fall föreligga, utesluta utländska tävlare, synes styrelsen böra göras.»

Vattenfalls-
styrelsen.

»Vattenfallsstyrelsen instämmer till fullo i kommitterades förslag att vid en eventuell revidering av förordning den 17 november 1893 den nuvarande § 5 bör förtydligas därhän, att vara, som till större delen tillverkas inom landet, bör ha företräde framför sådan, som blott till ringa del är föremål för svensk bearbetning, samt att samma förhållande bör äga rum, om svensk vara till någon mera avsevärd del ingår i ett entreprenadarbete.

Kommitterade hava vidare uttalat såsom ett önskemål, att svensk vara bör givas företräde, även när dess pris med vissa procent överstiger priset å den utländska varan. Det kan jämväl enligt styrelsens mening vara lämpligt, att företräde lämnas svensk vara, även om den är något dyrare än utländsk av samma beskaffenhet, och en viss praxis har även utbildat sig i denna riktning, en praxis, som vattenfallsstyrelsen för sin del i många fall tillämpat. Men detta är dock en helt annan sak än att i förordningen tillförsäkra den svenska varan företräde framför den utländska, om ej prisskillnaden överstiger visst procenttal av den sistnämndas pris. Enligt styrelsens bestämda uppfattning bör det även för den svenska industrien vara till fördel att icke alltför mycket undanskjuta utländsk tävlan, enär det möjligen kan befaras, att de inhemska leverantörernas energi annars kunde slappas. En bestämmelse av den innebörd kommitterade ifrågasatt skulle dessutom i realiteten innebära ett tullskydd utöver vad gällande tulltaxa innehåller samt tvivelsutan komma att i avsevärd grad stegra statens kostnader för levererade varor. En dylik bestämt formulerad föreskrift torde därför enligt styrelsens mening icke böra införas i förordningen.»

Lotsstyrelsen.

Lotsstyrelsen yttrar: »Redan i nu gällande förordning finnes stadgat, att svensk vara skall under vissa betingelser hava företräde framför utländsk. Att, såsom kommitterade tänkt sig, precisera denna svenska varas företrädesrätt genom att föreskriva, att svensk vara skall upphandlas, även om dess pris med vissa procent överstiger priset på den utländska, kan visserligen sägas vara ett förtäckt extra tullskydd. Då emellertid kommitterades motivering är i vissa fall synnerligen beaktansvärd, särskilt beträffande den inverkan frågan skulle kunna komma att få på svensk varas export till utlandet, och då dessutom fara kan föreligga i händelse av utländsk trustbildning, torde det vara önskvärt, att frågan tages i allvarligt övervägande.»

Generalpost-
styrelsen.

Generalpoststyrelsen yttrar: »Mot införande i förordningen av stadganden i nyssnämnda riktning torde icke vara något att erinra.

Vad postverket angår, är dock denna fråga av underordnad betydelse, enär postverket nästan utan undantag endast upphandlar svenska varor, och § 5, enligt generalpoststyrelsens förmenande, redan nu tydligt anger, att inhemska vara, såvitt möjligt, bör hava företräde framför utländska.

Vad beträffar kommitterades övriga förslag i nu angivna syfte, nämligen angående angivandet i förordningen av en viss procent, varmed priset å svensk vara finge överstiga den utländska varans pris, samt uppställandet av vissa villkor för utländska firmors deltagande i entreprenader till staten, synes ett bifall härtill otvivelaktigt komma att för staten såsom upphandlare medföra icke obetydligt stegrade priser.»

Fångvårdsstyrelsen yttrar: »Principen om inhemska varas företräde framför utländska synes genom bestämmelserna i § 5 av den gällande rådiga förordningen fullt nöjaktigt och tydligt uttalad. Att i allmän författning uppställa speciella stadganden i syfte att utestänga konkurrens från utlandet skulle otvivelaktigt icke vara till praktiskt gagn.»

*Fångvårds-
styrelsen.*

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anför: »§ 5 i nu gällande förordning ger svensk vara företräde 'då sådan av erforderlig beskaffenhet och i rätt tid kan till antagligt pris anskaffas'. Kommitterade vilja nu införa företräde för svensk vara även i sådana fall, då den icke är billigare än den utländska. Det procenttal, varmed den inländska varan får i pris överstiga den utländska, skulle direkt i förordningen angivas, och dessutom skulle vissa villkor uppställas för utländska firmors deltagande i konkurrensen. Styrelsen vill ej förneka, att i vissa avseenden ett sådant företrädesgivande, som nu föreslagits, skulle komma att verka till stödande av den svenska industrien, men å andra sidan torde man icke böra förbise den uppfostrande betydelsen av den utländska konkurrensen. Styrelsen hyser dessutom tvivel, huruvida ett dylikt företrädesgivande kan genomföras, då det ju skulle innebära ett 'förtäckt tullskydd'. Åtminstone torde det med fog kunna ifrågasättas, om icke Riksdagen vid ett dylikt fall bör hava sagt sitt ord. En helt annan sak är ju, att såsom nu förekommer giva svensk vara företräde, därest den kan anskaffas till antagligt pris, d. v. s. under i övrigt ungefär likartade förhållanden. Att bedöma vad som i varje fall är 'antagligt' pris har överlämnats till vederbörande myndighet att pröva. Inskränkningen i företrädesrätten torde hava tillkommit för att motverka 'ringbildning' till prisets oskäligen stegring, och man torde sakna anledning att nu borttaga densamma. Att däremot med bibehållande av möjlig-

*Väg- och
vattenbygg-
nadsstyrelsen.*

heten att hindra prisets oskäligen stegring allt företräde, som rimligen kan givas svensk vara framför utländsk, bör givas, därom torde meningarna knappt vara delade. I sådant hänseende torde det vara lyckligt att i enlighet med kommitterades förslag komplettera eller förtydliga förordningen därhän, att vara, som helt eller till större delen tillverkas inom landet, bör hava företräde framför sådan, som alls icke eller blott till ringa del är föremål för svensk tillverkning, samt att samma förhållande bör äga rum, om svensk vara till någon avsevärdare del ingår i ett entreprenadarbete.»

Civilkommissionen.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 december 1912 har civilkommissionen med anledning av den förestående revisionen av upphandlingsförordningen anmält en del önskemål, som kommissionen ansåg böra vid revisionsarbetet beaktas. I denna skrivelse yttras angående svensk varas företräde följande: »Det torde icke kunna av någon bestridas, att i allmänhet svensk vara bör vid upphandling för statsverkets räkning äga företräde framför utländsk. Att avsikten med bestämmelsen i § 5 mom. 1 från början varit, att under i övrigt lika förhållanden giva företräde åt svensk vara, framgår av den motivering, som på sin tid (i oktober 1888) avgavs av kommitterade för utarbetande av leveransförordningen.

Civilkommissionen har för sin del icke något att erinra mot sådant tillmötesgående åt den inhemska industrien, att, även om billigare pris skulle kunna för staten uppnås genom att antaga utländskt anbud, det svenska dock bör såvitt möjligt givas företräde. Å andra sidan är det oavvisligen nödvändigt, att de anbudsprövande myndigheterna utrustas med befogenhet att antaga utländsk vara, i de fall, att svensk anbudsgivare söker genom trustbildning eller annorledes obehörigen profitera av statens välvilja mot svensk vara.

Med den nuvarande formuleringen av § 5 mom. 1 synes nöjaktig trygghet härutinnan saknas. Medgivas måste dock, att svårigheter kunna föreligga att uttömmande beskriva vad svensk vara är. Om exempelvis råvaran importeras och därå här i landet nedlagt arbete representerar en bråkdel av värdet, torde det alltid komma att bero på avgörandet i det särskilda fallet, om varan kan betraktas såsom svensk eller icke.

Vad särskilt beträffar uttrycket 'antagligt pris' lär det hava inträffat, att priser, som i förhållande till utländska medkonkurrenters måste efter vanliga begrepp ha ansetts oskäligen höga, icke desto mindre av den upphandlande myndigheten — visserligen i bästa avsikt —

förklarats vara 'antagliga'. Och som detta uttryck följaktligen synes kunna vantolkas, hemställer kommissionen om förtydligande i detta hänseende.»

Den 22 oktober 1909 avgav civilkommissionen till Kungl. Maj:t följande skrivelse:

Civilkommissionens skrivelse angående centraliserad upphandling av vissa varor.

»Vid utredning, som inom civilkommissionen verkstälts, har det, på sätt bifogade förteckning utvisar, framgått, att vid den upphandling av proviantartiklarna choklad och socker, som ägt rum för arméns särskilda regementens och kårers behov under år 1909, priserna ställt sig högst väsentligt olika för de särskilda myndigheterna, ehuru vad beträffar artikeln socker åtminstone olika kvaliteter icke lära kunna ifrågakomma. Civilkommissionen har därjämte inhämtat, att vid den upphandling av choklad arméförvaltningens intendentsdepartement företagit för att kunna tillhandahålla regementen och kårer deras behov av choklad priset utgjort allenast 1 krona 19 1/2 öre och sålunda ställt sig synnerligen fördelaktigt i jämförelse med de priser samma vara betingat ute vid regementen och kårer.

På grund därav har civilkommissionen ansett sig böra i underdånighet hemställa, det Eders Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, huruvida upphandlingen av ifrågavarande artiklar lämpligen kunde genom Eders Kungl. Maj:ts försorg till nedbringande av priserna så anordnas, att anbud å dessa artiklar av arméförvaltningens intendentsdepartement infordras under förbehåll om leverans direkt till vederbörande regementen och kårer.

Civilkommissionen har härvid icke förbisett, att då ifrågavarande artiklar icke ingå i fastställd normalportionsstat åtskilliga svårigheter kunna komma att uppstå vid genomförande av en dylik upphandling, men civilkommissionen anser dock, att de prisskillnader, som synas vara att vinna, äro väl värda det arbete, ett övertvinnande av dessa svårigheter må medföra.»

Den skrivelsen åtföljande bilagan, utvisande prisen å socker och choklad meddelas här nedan.

	Choklad		Socker å öre pr kg.			
	å öre pr kg.	sockerhalt	bit-	kross-	strö-	farin-
Karlskrona grenadjärreg:te	139	—	62.9	—	60.4	56
Kronobergs reg:te	*) 219	—	61.0	—	—	57
Hallands reg:te	129	60 %	62.0	—	60.0	56
Norra skånska inf.-reg:tet	137	—	63.0	—	—	56
Södra skånska inf.-reg:tet	*) 219	—	60.0	—	—	49.0

*) Osockrad.

	Choklad		Socker å öre pr kg.			
	å öre pr kg.	socker-halt	bit.	kross.	strö.	farin.
Skånska dragonreg:te	174	—	63.0	60.0	—	—
Kronprinsens husarreg:te	153	—	59.8	—	—	51.94
Vendes artillerireg:te	*) 255	—	63.0	58.7	—	59.0
Skånska trängkåren	*) 255	—	63.0	—	61.0	59.0
Första livgrenadjärreg:te	149	40 %	59.75	—	—	57.0
Andra livgrenadjärreg:te	149	40 %	59.75	58.75	—	57.0
Jönköpings reg:te	125	—	61.85	—	59.0	—
Kalmar reg:te	125	—	62.9	—	60.0	56.0
Smålands husarreg:te	149	—	61.4	—	60.0	56.5
Smålands artillerireg:te	165	—	64.0	61.0	61.0	—
Östgöta trängkår	—	—	61.3	—	60.0	—
Volontärskolan i Norrköping	153.5	—	62.0	64.0	—	—
Gottlands inf.-reg:te	*) 192	—	63.8	—	60.9	60.0
Gottlands artillerikår	172	—	63.8	—	60.9	59.0
Västgöta reg:te	149	40 %	61.9	58.8	58.5	—
Skaraborgs reg:te	149	40 %	61.9	—	58.5	—
Älvsborgs reg:te	129	60 %	62.0	—	—	56.75
Bohusläns reg:te	137	—	68.5	—	68.0	—
Livregementes husarer	*) 172	—	65.0	63.0	—	—
Göta artillerireg:te	172	—	61.0	—	—	54.5
Boden—Karlsborgs art.-reg. I. b.	139	—	62.0	58.0	59.0	55.0
Göta ingenjörkår	*) 200	—	62.0	—	59.0	55.0
Göta trängkår	*) 263	—	65.0	63.0	63.0	—
Volontärskolan å Karlsborg	139	50 %	62.0	—	59.0	55.0
» i Varberg	*) 200	—	63.0	61.0	61.0	—
Svea livgarde	—	—	58.95	—	57.8	—
Göta livgarde	—	—	—	56.8	57.8	—
Livreg:tes grenadjärer	—	—	63.5	—	62.0	—
Södermanlands reg:te	—	—	64.0	—	—	59.0
Vaxholms grenadjärreg:te	—	—	60.0	—	58.0	—
Livgardet till häst	—	—	59.2	—	—	—
Svea artillerireg:te	139	50 %	59.2	56.8	57.2	—
Positionsartillerireg:te	149	40 %	59.1	56.8	57.8	—
Svea ingenjörkår	129	—	59.2	56.8	58.2	52.8
Fälttelegrafkåren	—	—	59.2	56.8	58.2	52.8
Svea trängkår	129	—	61.25	—	—	—
Upplands infanterireg:te	—	—	61.5	—	—	54.5
Dalreg:te	*) 174	—	61.0	—	58.0	—
Västmanlands reg:te	136	50 %	62.0	60.0	—	—

*) Osockrad.

	Choklad		Socker å öre pr kg.			
	å öre pr kg.	sockerhalt	bit-	kross-	strö-	farin-
Värmlands reg:te	—	—	62.0	62.0	63.0	58.0
Livregementets dragoner	139	50 %	59.2	—	57.8	—
Upplands artillerireg:te	129	60 %	61.0	58.0	58.0	—
Västmanlands trängkår	—	—	62.0	—	—	—
VI. arméfördelningens stab	—	—	—	—	—	53.5
Hälsinge reg:te	143	—*	60.5	—	59.0	—
Västerbottens reg:te	129	60 %	59.3	—	60.0	—
Jämtlands fältjägarereg:te	145	—	63.0	—	57.0	54.5
Västernorrlands reg:te	210	—	59.5	—	—	—
Norrlands dragonreg:te	129	60 %	61.8	—	—	56.0
Norrlands artillerireg:te	139	50 %	62.0	—	—	—
Norrlands trängkår	149	—	59.0	—	—	—
Norrbottens reg:te	139	50 %	63.0	—	62.0	—
Boden — Karlsborgs art.-reg. II. b.	139	50 %	62.0	58.0	59.0	55.0

Civilkommissionens skrivelse remitterades till arméförvaltningens intendentsdepartement, som däröver den 18 januari 1910 avgav följande yttrande:

»Genom remiss den 1 sistlidne november har Eders Kungl. Maj:t infortrat arméförvaltningens intendentsdepartements underdåniga utlåtande över civilkommissionens den 22 sistlidne oktober gjorda framställning, att, till nedbringande av kostnaderna för leveranser av choklad och socker till armén, anbud å dessa varor måtte för framtiden inforstras av departementet med förbehåll av, att leveranserna härav dock skedde direkt till vederbörande regementen och kårer.

Arméförvaltningens intendentsdepartements yttrande.

Anledningar till förevarande framställning synes kommissionen funnit *dels* i den omständigheten, att, som skulle framgå av en framställningen vidfogad förteckning över upphandlingarna år 1909 för armén av choklad och socker, prisen för dessa artiklar ställt sig högst olika och *dels* därutinnan, att vid den upphandling av choklad, som under berörda år direkt av departementet förehafts, priset härför ställt sig synnerligen fördelaktigt jämfört med de pris samma vara betingat ute vid regementen och kårer.

Civilkommissionen framhåller dessförutom i berörda framställning, beträffande socker, att vid leveranser till armén av denna artikel olika kvaliteter icke lära kunna ifrågakomma och har härmed påtagligen velat erinra om, att, därest de olika värdesättningarna av chokladleveranser kunnat finna sin förklaring i vissa fall, beroende på olika kvaliteter av denna vara, så ej vore händelsen vidkommande socker.

Då civilkommissionen uti den bifogade förteckningen ansett sig hava funnit ett stöd för den gjorda framställningen, torde emot denna förteckning bära här erinras, att densamma för detta ändamål ingalunda är tillfyllest, enär den på intet sätt utreder de särskilda omständigheter, vilka, åtminstone i flera fall, beroende på transport och andra lokala förhållanden, bortförklarar de angivna växlande leveranspriserna. Så är exempelvis sockerpriset vid Bohusläns regemente det högsta,

men detta är beroende på att transportererna vid detta regemente, tillsvidare förlagt mer än en mil från järnvägsstation, ställa sig mycket höga och därför i övrigt betingade jämförelsevis förhöjda varupris.

Vidkommande choklad kan ej heller av prislesteckningen dragas någon bestämd slutsats huruvida denna vara vid leveranser till armén någonstädes blivit överbetald, då densammas värde är beroende ej allenast av mindre eller större sockerhalt utan jämväl av dess kvalitet i övrigt. Om ett truppförband, i den det samma härvidlag av Eders Kungl. Maj:t medgivna självhushållningen och självbestämmningsrätten, funnit fördelaktigt att använda den bättre och dyrbarare kvaliteten, under det att ett annat nöjer sig med en lägre och billigare dylik, synes därutinnan icke någon verklig anledning föreligga till att beröva vederbörande denna rätt, som redan visat sig vara synnerligen uppfostrande för en intresserad och utmärkt mathållning vid armén och än mer kommer att visa denna sin förmånliga inverkan härvidlag, sedan armén i dess helhet beretts ny kaserner med dithörande förbättrade anordningar för matlagningen, vilka naturligtvis av kostnadsskäl icke kunna eller böra fullständigt genomföras å de gamla lägerplatserna med deras jämväl i detta hänseende bristfälliga etablissement.

Det är oemotsägligt, att intendentsdepartementet under senare åren vid direkta upphandlingar av reservlivsmedel för arméns krigsberedskap lyckats erhålla för staten mycket förmånlig och billig prissättning å choklad och måhända jämförelsevis lägre än ute vid truppförbanden, ehuru den lämnade prislesteckningen likväl, såsom förut nämnts, på intet sätt härför lämnar tillfälle till något hållbart bedömande. Vid intendentsdepartementets direkta upphandlingar av choklad såsom reservlivsmedel får man dock taga hänsyn till att leveranserna ske till en plats och i en eller ett fåtal större poster, varför leveranskostnaderna ställa sig jämförelsevis billiga och bekväma för leverantören. Skulle emellertid choklad, som av civilkommissionen ifrågasatts, upphandlas av intendentsdepartementet under förbehåll av direkt leverans till truppförbanden och skolorna, komme sådan leverans att omfatta omkring ett femtiotal olika platser och en mångfald smärre poster till varje, då vederbörande leverantör naturligtvis måste hålla sig, genom avsevärt höjt pris, skadeslös för vid sådana leveranser för transporter, hamnumgälder, ombud m. m. uppkommande särskilda kostnader. Det har vid den gjorda framställningen icke av civilkommissionen ådagalagts, huruvida ej dessa särskilda kostnader jämte de högre prisen för bättre chokladkvaliteter motväga prisväxlingarna vid leveranser av varan ute till truppförbanden.

Förbrukningen av choklad vid truppförbanden är mycket obetydlig, enär denna proviantartikel såsom icke i allmänhet ingående i befolkningens hushållningsvanor ej vunnit det erkännande i utspisningen den förtjänar, varför något växlande pris för denna utbytesartikel i truppernas egen mathushållning på intet nämnvärt sätt inverkar å denna.

Beträffande socker torde civilkommissionens uppfattning, att utav denna vara vid leveranser till armén icke kunna ifrågakomma olika kvaliteter, ej vara alldeles riktig, då uti de av svenska sockerfabriksaktiebolaget senast utfärdade priskuranter upptagits ej mindre än 15 olika sorter med en prisskillnad per kilogram av 11 öre emellan de dyraste och de billigaste sorterna.

Frånsett nu emellertid en möjlig överdrift i det av civilkommissionen framställda påståendet, torde i allt fall kunna, emot den slutsats, till vilken kommissionen vidkommande sockerupphandlingarna kommit, anföras att av framställningen

icke på något sätt framgår eller styrkts, det ej de förekommande prisväxlingarna äro fullt betingade av särskilda lokala förhållanden uppkomna genom truppförbandens olika förläggning.

I fråga om sockerleveranser till armén lära numera svenska sockerfabriksaktiebolagets noteringar i regel vara de bestämmande med tillägg för förpackning, frakter m. m., och det visar sig, att, vid jämförelse emellan dessa noteringar för sistlidna november månad, prisväxlingarna åtminstone i de allra flesta fall varit föranledda av olika leveransförhållanden.

För att vinna möjligast enhet i fråga om prissättningarna inom departementets förvaltningsområde utarbetas årligen och delgives truppförbanden en statistik utvisande för varje sådant, vad olika varor under året betingat. Härigenom bekantgöres för vederbörande varornas prissättning å olika orter och behörig uppmärksamhet fästes å möjliga missförhållanden i detta avseende till framtida rättelse.

Skulle emellertid en ändring uti nu av Eders Kungl. Maj:t lämnade bestämmelser på sätt civilkommissionen ifrågasätter finnas lämplig, vidkommande choklad och socker, borde den ingalunda inskränkas till allenast dessa artiklar utan omfatta alla för arméns proviantering behövlige, ty prissättningen å choklad och socker inverkar icke å statshushållningen, då dessa artiklar ju äro utbytesartiklar och sålunda icke bestämmande för portionsvärdet och truppernas proviantanslag samt ej heller nämnvärt å truppernas egen hushållning, då choklad högst obetydligt ingår i denna hushållning och de på grund av lokala förhållanden oavvisliga prisväxlingarna å denna artikel och å socker tillgodogöras vederbörande indirekt genom växlande prissättning av de i normalportionen ingående artiklarna och därav föranledd höjning eller sänkning å proviantanslagen. Det torde vid en sådan genomgripande förändring i gällande förplägnadsbestämmelser jämväl kunna ifrågasättas, huruvida ej vissa leveranser såsom exempelvis just av choklad och socker m. fl. proviantartiklar borde ske direkt till under departementet lydande anstalter och därifrån tillhandahållas truppförbanden, enär det förefaller sannolikt och även bestyrkts vid gjorda förfrågningar vidkommande socker, att den större fabrikationen icke komme att befatta sig med tävlan om direkta leveranser till truppförbanden å omkring femtio olika platser och i en mångfald poster å varje utan allt framgent överlåta denna åt detaljhandeln.

För en dylik ändring erfordras ökat magasinsutrymme såväl vid arméns intendenturförråd härstädes som vid de allra flesta truppförbanden. Frågan beträffande magasinsutrymmet vid arméns härvarande intendenturförråd synes likväl icke lämpligen kunna förekomma förrän i sammanhang med uppförande av ett nytt intendentur-etablissemang härstädes, och frågan härom läres böra lösas först då beslut om ny förläggning av Stockholms truppförband fattats och beroende av denna.

Vidkommande ökat magasins- och förrådsutrymme vid truppförbanden är denna fråga redan under utredning av arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement i och för den framställning till Eders Kungl. Maj:t, som av detta behov kan påkallas och skall härvid beaktas det ökade utrymme, vilket kan fordras, därest Eders Kungl. Maj:t finner en omläggning av nu bestämda leveransföreskrifter böra ske.

Då vid arméförvaltningens nya organisation en decentralisation av upphandlingsväsendet med självhushållning vid truppförbanden ansågs vara riktig, genomfördes organisationen också efter dessa grunder vad personalbehovet anginge. Sammaledes är också personaltillgången vid arméns intendenturförråd beräknad med hänsyn till självhushållning vid truppförbanden.

En ändring av de nu rådande förhållandena påkallar därför, förutom nödigt magasinutrymme, jämväl någon ökning av personalen i intendentsdepartementet och vid intendenturförråden till omhändertagande av de nya bestyr, som skulle tillkomma densamma.

I äldre tider, med då bestämda korta övningstider för indelt manskap och värnpliktiga, lades i allmänhet mycket liten vikt vid mathållningen för indelta armén, vilken ofta ombestyrdes med gällande normalportionsstater, som i det närmaste oförändrade tillämpades såsom utspisningsstater utan behörig hänsyn till varken erforderlig omväxling i utspisningen eller befolkningens vanor därvidlag. Anordningarna för livsmedlens beredning och utspisning voro också synnerligen anspråkslösa och otillfredsställande samt medgävo ej heller någon smakligare tillagning i dåvarande mycket primitiva kokhus eller någon renlig och trevnadsfull utspisning i de oftast öppna mathallarna, utsatta som de voro för inblåsande damm och annan orenlighet.

Vid garnisonerade armén voro dessa rådande missförhållanden dock till någon del avhjälpas dels genom väsentligen bättre och kraftigare normalportionsstater med från dessa tillämpade utspisningsstater, dels genom mera tillfredsställande och fullständigare anordningar för födans tillagning, och dels genom i kasernerna beredda matsalar för utspisningen.

Med längre övningstider kunde dessa mathållningsanordningar i synnerhet vid indelta armén ej längre på något sätt försvaras, utan de klagomål mot födans enformighet till bestånd och anrättning samt dess otillfredsställande utlämning och tillhandahållande, som redan förut framställts, måste genom förbättrade och tidsenligare stater och anordningar tillgodoses.

Vid bestämmande av de nya staterna fanns icke någon anledning uti olika vanliga tjänstgöringsförhållanden att härvid särskilja armén i olika delar utan ansågs allenast en stat, gällande för fredsförhållanden, böra fastställas. Då en sådan stat vidare skulle lämna vederbörande full frihet att vid mathållningen bereda truppen såväl önskelig omväxling uti olika slag av födoämnen och i deras tillagning, som även tillgodose vanorna i respektive hemorter, borde densamma icke böra upprättas i form av en utspisningsstat utan så, att den allenast för portionen angäve ett ur skeende författningsenliga upphandlingar framgånget värde, inom vilket vederbörande myndighet ägde att på bästa sätt förfoga för livsmedelsunderhållet.

Såsom värdemätare för vederbörande truppförbands proviantanslag bestämde Eders Kungl. Maj:t den 4 oktober 1895 att från och med följande år skulle för varje i detsamma ingående portion beräknas värdet å olika förläggningsorter av 650 gram mjukt eller 433 gram torrt rågbröd, 165 gram färskt oxkött, 60 gram salt fläsk med ett kontant tillägg av 20 öre. Sedan det emellertid, efter en flerårig tillämpning av denna beräkningsgrund, visat sig, att densamma icke fullt nöjaktigt tillgodose de prisväxlingar å livsmedel, som till följd av förläggning och andra lokala orsaker uppkomme å olika orter, utan att rättvisligen naturavärdena borde ökas och det kontanta tillägget undergå häremot svarande minskning, fastställde Eders Kungl. Maj:t, genom nådigt brev den 1 juni 1900, ny normalportionsstat, att från och med samma dag lända till efter rättelse vid alla kommenderingar och övningar under fredstid för den garnisonerade och den icke garnisonerade armén samt beväringsskapet och beräknad för varje man dagligen med 650 gram mjukt rågbröd eller däremot svarande 433 gram grovt torrt rågbröd, 170 gram färskt oxkött, 75 gram salt fläsk, 60 gram salt sill, 20 gram smör, 100 gram gula ärter, 100 gram korngrön, 0.7 liter potatis, 1 liter skummad mjölk och 5 öre kontant.

I sammanhang härmed täcktes Eders Kungl. Maj:t ibland annat medgiva, att vederbörande finge till ett pris icke överstigande det efter gjorda utbudanden fastställda värdet å de i normalportionsstaten ingående naturaartiklarna helt eller delvis utbyta dessa födoämnen mot sådana, som voro på samma gång närande och av trupperna förtärdes, dock med villkor av ett visst näringsvärde samt att om möjligt olika portionsstater upprättades för vinter- och sommartid, innehållande mera fett och mindre kolhydrater under vintertid än under sommartid.

I fredsförplägnadsreglementet den 11 oktober 1907 har Eders Kungl. Maj:t ytterligare i detta avseende förelagt vederbörande regementschefer och med dem likställda chefer att med särskild omsorg eftersträva, det utan överskridande av de belopp, som för kostnadernas bestridande blivit bestämda, manskapet beredes en omtyckt, god och riklig föda samt erforderlig omväxling i utspisningen, varom allt arméfördelningscheferna och med dem likställda skulle, var och en för sig underlydande, hålla sig noga underrättade samt utfärda de vidare föreskrifter, som kunde erfordras för åstadkommande av en god och välordnad förplägnad vid truppförbanden under iakttagande av nödig sparsamhet med de därför avsedda medlen.

Den av Eders Kungl. Maj:t sålunda för truppförbanden medgivna självhushållningen vid truppernas förplägnad, har, såsom redan angivits, medfört de lyckligaste resultat i väckt intresse för densamma och i tävlan emellan truppförbandscheferna att härvidlag åstadkomma det allra bästa. Intills armén i dess helhet kan bliva förlagd i tidsenliga kaserner med goda och fullständiga anordningar för matens tillagning och förvaring samt lämpligt och tillräckligt matsalsutrymme, torde väl i dessa avseenden tillsvidare något kunna anmärkas, men en sådan erinran gäller ju snart tid som varit och kan ej för tillfället avhjälpas. Befogenhet och ansvar höra ju på det intimaste tillsammans, ty utan befogenhet icke något ansvar, och man kan ju med allt skäl här tillägga ej heller något verkligt intresse. Åga sålunda icke de underordnade myndigheterna full befogenhet såsom hittills i självhushållning beträffande mathållningen, är man ej berättigad att av dessa myndigheter fordra det levande vakna intresse, som allenast kan befordra en god proviantering med omväxlande utspisning och behörig hänsyn härvid till levnadsvanorna i de olika förläggningssorterna. Man kan ju visserligen säga att en utbrytning i det nu rådande systemet av allenast choklad och socker i stort sett icke behöfde verka någon huvudsaklig ändring uti detta system samt att i sådant avseende det här ådagalagts, det ringa eller ingen inverkan skulle genom utbrytningen ifråga åstadkommas för truppernas mathushållning, men då torde en dylik utbrytning också vara alldeles meningslös såsom utan nytta medförande en rubbning i ett system, som funnits vara i alla avseenden gott och tillfredsställande.

Med bifogande av från arméfördelningschefer och likställda över framställningen infordrade yttranden samt med remissaktens återställande, får intendentsdepartementet i underdånighet hemställa, att civilkommissionens förevarande framställning icke måtte föranleda någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd.»

Civilkommissionen avgav därefter till bemötande av arméförvaltningens invändningar följande P. M.

»Arméförvaltningens argumentering för sin hemställan om avslag på civilkommissionens framställning är enligt kommissionens uppfattning vilseledande.

Ehuru arméförvaltningen avstyrker kommissionens hemställan, uttalar ämbets-

P. M. /från
civilkommissionen.

verket dock, att därest central upphandling funnes böra anordnas, densamma borde avse åtskilliga andra artiklar än socker och choklad. Arméförvaltningens viktigaste invändning emot en dylik anordning synes vara, att densamma skulle dels verka rubbning i nu gällande självhushållningssystem, dels ock medföra kostnader för magasinsutrymmen och personalökning.

Sättet för en varas upphandling torde icke kunna inverka på självhushållningsprincipen. Endast under förutsättning att tvång infördes att anskaffa vissa kvantiteter av centralt upphandlad vara ligger det inom möjlighetens gräns, att självhushållningen kan påverkas. Men dylikt tvång har icke ifrågasatts. Den omständigheten åter att viss vara köpes billigare synes kommissionen snarare ägnad att befördra självhushållningssystemet. Och det är endast anordning i syfte att nedbringa priset på vissa artiklar, som av kommissionen föreslagits.

Det framhålles av arméförvaltningen, att prissänkning å utbytesartiklar icke nedbringar statens kostnader för mathållningen enligt gällande system. Det är naturligtvis riktigt. Men om vid lägre priser kostnaden för mathållningen är densamma som vid högre priser, så måste mathållningen, om den ordnas klokt, nödvändigtvis förbättras. Och även detta mål är värt att vinna.

Arméförvaltningen framhåller själv, att ämbetsverket lyckats ingå fördelaktigt avtal angående leverans av choklad. Vid sådant förhållande torde hinder icke gärna kunna föreligga för att åtminstone försöksvis verkställa central upphandling av denna artikel på fullt affärsmässigt sätt. Det är visserligen uppenbart, att distributionen till de olika truppförbanden måste betalas, huru den än anordnas, men kostnaden därför läser väl komma att ligga å varan även vid köp från detaljhandlarna. Den moderna engroshandeln följer i regel den metoden, att det av denna handel förmedlade varuutbytet sker, såvitt möjligt, direkt från fabrikant till avnämare, utan att engrossisten håller något upplag. Det torde icke vara utförbart för staten att själv uppträda som engrossist enligt denna metod. Staten har i själva verket lättare att tillämpa metoden än engrossisten, ty staten behöver icke såsom engrossisten ställa sina dispositioner så, att fabrikant och avnämare hållas i okunnighet om varandra. Givet är ju, att om staten följer nämnda metod vissa mellanhänder komma att gå miste om förtjänst. Men om de gå miste om förtjänst, så behöva de icke heller utföra ett i stort sett onyttigt arbete. Och det är framför allt ur denna nationalekonomiska synpunkt, som staten bör till egen och nationens fördel slå in på den av kommissionen ifrågasatta vägen. Därvid har kommissionen väl tänkt sig möjligheten, att åtskilliga andra artiklar än de i kommissionens framställning omfördälda kunna lämpligen göras till föremål för central upphandling. Så torde exempelvis kaffe kunna köpas centralt både för arméns och marinens hela behov. Som denna fråga emellertid är något mera invecklad, ansåg sig kommissionen tills vidare böra begränsa sin framställning till de nämnda båda artiklarna.

Vad beträffar distributionskostnaderna framhåller arméförvaltningen, att de ställa sig högst väsentligt olika på olika orter. En av anledningarna härtill anges vara belägenhet i förhållande till järnvägsstation. Kommissionen vill såsom sin uppfattning uttala, att säkerligen mycket kan göras för att nedbringa dessa kostnader genom lämpliga anordningar för transporter m. m. Samverkan på ekonomisk grundval mellan fabrikant och statsverket vid central upphandling kan med stor sannolikhet antagas medföra förbättrade anordningar till minskning av distributionskostnaderna; därvid kan det befinnas oundvikligt för statsverket att självt anlägga depåer för upplag, men detta sätt bör vara den sista nödfallsutvägen. Att

däremot genast slå in på denna väg och föreslå magasinsbyggnader etc., innan undersökning skett, i vilken utsträckning enklare anordningar kunna föra till målet, synes kommissionen icke vara ekonomiskt klokt. För övrigt torde det böra en gång påpekas, att icke varje framställning om förbättrade metoder för statens verksamhet lämpligen bör av vederbörande ämbetsmyndighet tagas till intäkt för stort anlagda initiativ med dryga kostnader såsom konsekvens.

Vad särskilt beträffar artikeln socker, har arméförvaltningen såsom skäl emot kommissionens hemställan uppvisat en priskurant, upptagande icke mindre än 15 olika sorter i olika prislägen med en högsta prisskillnad av 11 öre. Denna priskurant upptager olika sorters socker från brunt bastardsocker till bitsocker i olika förpackningar. Då litet var mycket väl känner skillnaden mellan exempelvis brunt bastardsocker och bitsocker, ansåg sig kommissionen icke behöva i sin framställning uttryckligen framhålla, att påståendet om att prisskillnader icke gärna kunde föreligga vilade på den förutsättningen, att jämförelsen gällde lika sorter i lika förpackningar. Därest exempelvis prisen å krossocker jämföras med varandra, beror skillnaden uteslutande på förpackningarna. Vid sådant förhållande torde kommissionens påstående icke kunna rubbas på sätt arméförvaltningen synes antaga.

Civilkommissionen har icke sökt anvisa vägen för att erhålla socker till billigaste pris. Det har nämligen för kommissionen framstått såsom given sak att lämpligast vore att träda i förbindelse med svenska sockerfabriksaktiebolaget. Vill detta bolag icke behandla statsverket i dess egenskap av landets kanske största sockerkonsument lika med andra mest gynnade kunder, torde statsverket icke sakna medel tillgodose sina intressen. Frågan om distributionskostnaden kan icke heller vara omöjlig att på enkelt sätt lösa. I varje fall kan det icke vara ekonomiskt riktigt, att en så stor konsument som statsverket köper socker av detaljisterna.»

Kungl. Maj:t beslöt den 13 juli 1911, att för tredje arméfördelningens truppförband skulle under tiden till och med utgången av år 1912 försöksvis anordnas central upphandling av socker i enlighet med de närmare bestämmelser arméförvaltningens intendentsdepartement ägde meddela. Därjämte erhöll intendentsdepartementet åläggande att framläggas till Kungl. Maj:t inkomma med underdånig redogörelse för resultatet av den sålunda vidtagna anordningen ävensom att avgiva de förslag i berörda hänseende, vartill den vunna erfarenheten kunde föranleda.

*Kungl. Maj:ts
beslut.*

Med anledning av sistnämnda åläggande avgav arméförvaltningens intendentsdepartement den 25 februari 1913 till Kungl. Maj:t följande skrivelse.

»I underdånig skrivelse den 22 oktober 1909 hemställde civilkommissionen, det täcktes Eders Kungl. Maj:t taga i övervägande, huruvida upphandlingen av choklad och socker för armén kunde till nedbringande av kostnaderna för nämnda artiklar så anordnas, att anbud å desamma av arméförvaltningens intendentsdepartement infordrades under förbehåll om leverans direkt till vederbörande regementen och kårer.

*Skrivelse från
arméförvaltningens
intendents
departement.*

Genom remiss den 1 november samma år infortrade Eders Kungl. Maj:t intendentsdepartementets underdåniga yttrande över nämnda framställning, och ingav departementet, till åttlydnad av denna Eders Kungl. Maj:ts nådiga föreskrift, sedan utlåtanden i ärendet inhämtats från samtliga arméfördelningschefer, militärbefälhavaren på Gottland samt kommandanten i Boden, den 18 januari 1910 det begärda yttrandet. Departementet hemställde däruti, efter att utförligt hava framlagt de skäl, som tala mot att en dylik centralisering åvägabragtes i upphandlingen av tvenne för arméns förplägnadshushållning så föga betydelsefulla artiklar som choklad och socker, samtidigt med att övrig organisation av nämnda hushållning fortfarande kännetecknades av vidsträckt decentralisation, att civilkommissionens framställning icke måtte föranleda till någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd.

Emellertid anbefalldes Eders Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 13 juli 1911 att för tredje arméfördelnings truppförband skulle under tiden till och med utgången av år 1912 försöksvis anordnas central upphandling av socker i enlighet med de närmare bestämmelser, intendentsdepartementet ägde utfärda, varjämte departementet ålades att till Eders Kungl. Maj:t framdeles inkomma med underdånig redogörelse för resultatet av den sålunda vidtagna anordningen ävensom att avgiva de förslag i berörda hänseende, vartill den vunna erfarenheten kunde föranleda.

Med stöd av denna Eders Kungl. Maj:ts nådiga föreskrift anmodade departementet chefen för tredje arméfördelnings att till och med utgången av år 1912 för arméfördelnings företaga central upphandling av socker under förbehåll om leverans direkt till vederbörande truppförband samt att under januari månad 1913 inkomma med det utlåtande i ämnet, vartill omständigheterna kunde föranleda.

I sitt med anledning härav till departementet den 24 nästlidne januari ingivna yttrande föreslår arméfördelningschefen på grundval av de erfarenheter, han vid de företagna upphandlingarna vunnit, att vid anskaffning av socker för arméns räkning måtte iakttagas samma förfaringssätt som vid upphandling av övriga för arméns behov erforderliga proviantartiklar. Arméfördelningschefen har sålunda kommit till samma uppfattning i föreliggande fråga som departementet.

Till sitt yttrande har arméfördelningschefen fogat dels protokoll över de olika upphandlingarna jämte kontraktsavskrifter, dels i en särskild tablå sammanförda uppgifter å de vid arméns övriga truppförband under år 1912 gällande upphandlingspris å socker, dels även av underlydande regementsintendenter avgivna yttranden angående resultatet, särskilt ur ekonomisk synpunkt, av den för vederbörligt truppförband verkställda upphandlingen. Vissa av de sålunda ingivna handlingarna torde vara ägnade att läggas till grund för bedömande av förevarande ärende, av andra åter torde det vara vanskligt att draga några egentliga slutsatser.

De inlämnade upphandlingsprotokollen torde sålunda giva en del hållpunkter för bedömandet. Först är då att märka att ej mindre än tre olika upphandlingar — den sista under hand — måste företagas, innan antagliga anbud för samtliga truppförband kunde erhållas. Vid första upphandlingen den 8 november erhöles för Alvsborgs och Bohusläns regementen samt Göta artilleriregemente inga andra anbud än tvenne med obestämt pris. Vid andra upphandlingen, den 29 november, inkommo för nämnda truppförband en del anbud, men ansågos dessa för höga, varför de kasserades och upphandling under hand beslöts. De sålunda vid sista upphandlingen den 4 december inkomna anbuden understego ej med mer än ett tiondedels å ett tjugonedels öre per kilogram de förut kasserade, men ansågos likväl böra antagas, enär utsikt ej föreläge att erhålla lägre. Det torde finnas skäl att

antaga, att, när med central upphandling så stora svårigheter mött för erhållande av antagliga anbud till en arméfördelnings truppförband, svårigheterna skulle bliva än större, därest intendentsdepartementet skulle för hela armén verkställa central upphandling, oavsett de betydande annons- med flera kostnader, vilka säkerligen komme att erfordras genom ett dylikt upphandlingssätt, men ej därest socker upphandlades av vederbörliga truppförband själva i samband med övriga proviantartiklar.

Granskar man vidare, vilka firmor, som erhållit de olika leveranserna, skall man finna att för samtliga truppförband i Skövde, å Axvall och å Karlsborg en firma i Skövde och en firma i Motala blivit leverantörer, för Älvsborgs regemente och Göta artilleriregemente en firma i Borås samt för Bohusläns regemente en firma i Uddevalla. I stort sett hava sålunda firmor å eller i omedelbar närhet av vederbörliga truppförbands förläggningssorter erhållit leveranserna. Man kan med skäl fråga sig, om ej, därest upphandlingen företagits av truppförbandscheferna och med samma omsorg som nu av arméfördelningschefen, samma resultat och samma pris erhållits. Men skulle så hava blivit fallet, vilket visserligen ej kan direkt påvisas, synes den centrala upphandlingen endast hava förorsakat ökad omgång och ökade kostnader.

Ett stöd för denna uppfattning finner departementet även uti vad till upphandlingsprotokollet av den 4 december i § 3 anförts. I sista stycket av denna paragraf har nämligen antecknats följande:

»Enligt de upplysningar, som kunnat erhållas, har emellertid blivit utrönt, dels att den så kallade sockerringen behärskar sockermarknaden inom riket och ej anser sig kunna fastställa något bestämt pris å socker för någon viss tidrymd, denna må nu vara av kortare eller längre varaktighet, dels att de affärsmän, som handla med socker, sinsemellan träffat avtal — vars brytande medför plikt till höga belopp — om hållande av bestämda priser å socker i enlighet med sockerringens noteringar.»

Departementet omnämnde redan i sin förutnämnda underdåniga skrivelse av den 18 januari 1910 att sannolikt den större fabrikationen av socker — det vill säga i huvudsak Svenska sockerfabriksaktiebolaget — ej komme att befatta sig med tävlan om direkta leveranser till de olika truppförbanden utan komme att överlåta denna åt detaljhandeln. Denna departementets förmodan har även besannats i det att Svenska sockerfabriksaktiebolaget väl ingivit anbud men detta i enlighet med den priskurant, som komme att gälla, då varje särskild leverans skulle ske, samt med tillägg av det för Göteborgsfabriken gällande tillägg av 1.2 öre per kilogram ävensom under villkor, att hela leveransen finge verkställas fritt banvagn eller ångare Göteborg. Detta anbud — vilket såsom förut antytts förkastades, enär det innehöll obestämt pris — kan ingalunda sägas vara avgivet i och för tävlan, vilket även helt naturligt, då bolaget givetvis icke vill konkurrera med sina återförsäljare och förstöra marknaden för dem. Alla skäl finnas för det antagande, att förhållandet skulle bliva enahanda vid central upphandling för hela armén. Då sålunda sockerbolaget å ena sidan behärskar marknaden och bestämmer sockerpriset inom landet — härvid visserligen följande priset å världsmarknaden — men å andra sidan ej är villigt självt ingiva anbud under sina egna handelspriser, torde utsikterna för erhållande — såsom regel — av lägre pris just å socker vid central upphandling än vid decentraliserad dylik vara ytterst obetydliga.

Arméfördelningschefen har, såsom förut omnämmts, till sitt yttrande fogat

vissa i särskild tablå sammanförda uppgifter å sockerprisen vid arméns övriga truppförband under år 1912. Departementet anser sig böra i underdånighet beträffande denna tablå framhålla, att den icke är av den beskaffenhet, att den utgör en säker grund för bedömandet av resultatet av den verkställda centrala upphandlingen inom tredje arméfördelningen, i det att den icke nämner något om tidpunkten för upphandlingarna vid olika truppförband. Detta är emellertid en sak av stor betydelse, enär sockerpriset i allmänna marknaden växlar väsentligt och upphandlingsprisen vid truppförbanden naturligtvis härav röna inverkan. Bortser man emellertid även från denna omständighet, synes det, som om den rena ekonomiska vinsten av den centrala upphandlingen varit skäligen obetydlig. Det är nämligen att märka, att prisen vid så gott som samtliga truppförband utom de till tredje arméfördelningen hörande avse leverans fritt vid vederbörligt magasin, under det att prisen för tredje arméfördelningens vidkommande avse leverans fritt banvagn vid närmaste station. Till sistnämnda pris böra därför läggas kostnaden för transport från stationen till magasinet. Jämföras härefter exempelvis prisen vid första och tredje arméfördelningarna, skall man finna att skillnaden är obetydlig.

Vad beträffar de från respektive regementsintendenter vid tredje arméfördelningen infordrade yttranden angående det ekonomiska resultatet av den centrala upphandlingen för vederbörligt truppförband, torde — ehuru de allra flesta av nämnda yttranden gå i den riktningen, att vinsten av upphandlingen varit ingen eller ringa — ej alltför stor betydelse böra tillmätas dem, enär de endast synas vara uttryck för vederbörandes subjektiva uppfattning vunnit utan tillräckligt studium av frågan och de på densamma inverkan omständigheter.

På grund av vad sålunda anförts och då resultatet av den centraliserade upphandlingen icke synes lämna stöd för att några fördelar för statsverket vore att härigenom vinna samt då därtill chefen för tredje arméfördelningen, vilkens företrädare på sin tid, innan sådan upphandling vid arméfördelningen försökts, antog att densamma skulle för statsverket vara fördelaktig, efter härom numera vunnit erfarenhet funnit den olämplig, får intendentsdepartementet i underdånighet hemställa, att central upphandling av socker för armén i dess helhet icke måtte ifrågakomma.»

Statsrevisorer-
ernas be-
rättelser.

Riksdagens revisorer hava vid upprepade tillfällen i sina berättelser framställt anmärkningar i fråga om statens upphandlingsväsen. Vanligen röra dessa anmärkningar bristande aktgivande på upphandlingsförordningens föreskrifter. Utskottet, som genomgått statsrevisorerernas berättelser för tiden sedan 1893 års förordning utfärdades, vill erinra om följande anmärkningar, som för belysande av förevarande motion synas vara av intresse.

1896 års re-
visorer.

1896 års revisorer anmärkte bland annat beträffande flottans station i Karlskrona, att för stationens behov upphandlats nästan endast utländsk spannmål samt att en stor del av stationens behov av smör importerats från Finland.

Förvaltningsdirektionen svarade härpå bland annat, att spannmålsleverantörerna föredroge att leverera utländsk spannmål, framför allt därför att den visat sig vara bättre torkad än den svenska och därför bättre fylla de på en leveransgiltig vara ställda fordringarna. Det vore dessutom förenat med dryga kostnader och stora svårigheter att till stationen leverera erforderliga partier svensk spannmål av fullgod och jämn beskaffenhet. Förvaltningsdirektionen uttalade därför som sin mening, att någon förändring i det dittills följda tillvägagångssättet för fyllande av stationens behov av spannmål varken vore av behovet påkallad eller med statens fördel överensstämmande.

Beträffande smöret hade i leveranskontrakten ingalunda föreskrivits, att detsamma skulle vara finskt. Enligt kontrakten skulle levereras »smör, norrlands- eller finskt, av sommartillverkning, prima vara». Direktionen förklarade sig emellertid vara betänkt att föreslå utspisning av inhemskt mejerismör ombord.

1901 års revisorer anmärkte, att vid byggande av pansarbåten »Tapperheten» plåt av utländskt fabrikat använts i större utsträckning än som nödvändigt vore och i allmänhet vid byggande av flottans pansarbåtar varit fallet.

1901 års re-
visorer.

Marinförvaltningen svarade härpå bland annat, att bestämmelse om att den i nybyggnaden ingående materielen skulle vara av svensk tillverkning, skulle medfört en kostnadsökning av omkring 55,000 kronor, att dylik föreskrift skulle fördröjt leveransen, samt att då fråga var om samtidigt byggande av tre pansarbåtar och det icke skäligen kunde antagas, att någon inhemsk verkstad skulle kunna åtaga sig mer än en pansarbåt samt till följd därav för åstadkommande av konkurrens blev nödvändigt att infordra ombud från både svenska och utländska verkstäder med rätt för envar att bygga en eller alla tre pansarbåtarna, kunde icke villkoren för entreprenaden formuleras olika för svenskar och utlänningar, varjämte de senare antogos icke vilja frivilligt underkasta sig förpliktelse att taga sitt materiel från Sverige och en bestämmelse därom bland anbudsvillkoren utan tvivel skulle hava i avsevärd mån förhöjt de utländska anbudsgivarnas pris och äventyrat leveransernas rättidiga fullgörande.

1908 års revisorer hade inhämtat, att fortifikationsbefälhavaren å Gottland å statens vägnar jämlikt kontrakt den 31 maj 1907 för en köpeskilling av 515 kronor till handlanden K. F. Smitterberg försållt avverkningsrätten till tre skogslotter vid Fårösund. Samme fortifika-

1908 års re-
visorer.

tionsbefälhavare hade vidare enligt kontrakt den 8 juni 1907 till majoren A. L. Törner försålt bland annat omkring 3,000 vanliga famnar barrved, väl kvistad och sorterad samt upplagd vid kronans bryggor vid Fårösund till ett pris av 8 kronor per famn. Sistberörda kontrakt blev därefter med fortifikationsbefälhavarens tillstånd den 1 juli 1907 överlåtet å grosshandlaren J. Andersson i Stockholm.

Vid granskning av Vaxholms kustartilleriregementes räkenskaper hade revisorerna funnit, att i kostnaden för eldning och belysning ingick ett belopp av 770 kronor, utgörande likvid för ett parti ved om 70 famnar, som regementets detachement vid Fårösund för ett pris av 11 kronor per famn inköpt av handlanden K. F. Smitterberg. Även under år 1908 hade, enligt vad för revisorerna uppgivits, för nämnda detachements räkning inköpts ved, som levererats av grosshandlaren J. Andersson till ett pris av 14 kronor per famn. Vidare hade, enligt vad räkenskaperna utvisade, för regementets behov i Vaxholm enligt kontrakt den 27 juni 1907 med handlanden C. Andersson i Stockholm inköpts ett parti ved, som betalats med 23 kronor 25 öre per famn.

Revisorerna hade funnit anmärkningsvärt, att avtal icke träffats de militära myndigheterna emellan rörande inköp av ved för kustartilleriets räkning och i all synnerhet, att de priser, kustartilleriet nödgats betala, betydligt överstigit vad, på sätt ovan nämnts, fortifikationen vid försäljning till enskild person erhållit.

Marinförvaltningen anförde rörande denna anmärkning, att då marken närmast omkring batterierna vid Fårösund för några år sedan förvärvades för sjöförsvarets räkning i syfte att fria skjutfält skulle åstadkommas genom undanröjande av den inpå batterierna växande skogen, erhöll fortifikationsbefälhavaren å Gottland uppdrag att låta utföra detta röjningsarbete på för kronan förmånligaste sätt. Då eget folk för arbetets utförande ej stod denne till buds och det skulle blivit allt för dyrt att lega sådant, synnerligast för röjning vid det över en mil från Fårösund liggande andra batteriet, ansåg fortifikationsbefälhavaren det vara förmånligast att söka sälja avverkningsrätten till skogen. Vid utbudandet härav inkommo emellertid ej några anbud eller i allt fall ej några antagliga sådana, och torde anledningen härtill hava varit, att allt virke, såväl dugligt som odugligt, måste borttagas, för att fria skjutfält skulle erhållas. Då sedermera försök gjordes att lega folk för ifrågavarande röjning, kröntes ej heller dessa med någon större framgång.

För försäljning av upphuggen ved hade fortifikationsbefälhavaren även vänt sig till detachementsbefälhavaren i Fårösund, som enligt vad

denne upplyst i en den 9 januari 1909 ställd skrivelse visserligen år 1905 av fortifikationsbefälhavaren upphandlat ved för detachementets behov men ansett det år 1907 begärda priset vara väl högt i betraktande av att den då utbudna veden skulle levereras vid den på långt avstånd från kustartillerietablissemnetet i Fårösund liggande bryggan vid andra batteriet.

Fortifikationsbefälhavaren sökte även genom personligt hänvändande till dem, som kunde antagas vilja köpa avverkningsrätt till områdena, införskaffa antagliga anbud. Detta hänvändande medförde likväl ej heller önskat resultat, ehuruval handlanden K. F. Smitterberg köpte avverkningsrätten till ett par mindre skogslotter.

Emellertid hade röjningsarbetet så småningom kunnat börjas och slutligen utförts, därvid den upphuggna veden, som icke var av prima beskaffenhet, upplagts ovanför bryggan vid andra batteriet. Vid ett besök, som majoren A. L. Törner sedermera gjorde å platsen, lyckades fortifikationsbefälhavaren att med denne uppgöra om köp av hela vedpartiet till ett pris av 8 kronor per famn, vilket pris, med hänsyn till såväl vedens beskaffenhet som kostnaderna för dess transport först till båt vid den mycket långa bryggan och sedan därifrån, måste anses fullt nöjaktigt. Angeläget var ju även att få bort de skymmande vedtravarna från batteriets skjutfält.

Den ved, som detachementsbefälhavaren under år 1907 inköpt av Smitterberg för ett pris av 11 kronor per famn, var, enligt vad nämnda befälhavare i sin förberörda skrivelse till marinförvaltningen upplyst, huggen på Smitterberg tillhörig mark; och torde vedens pris hava betingats dels av dess beskaffenhet, dels därav att densamma levererats vid själva kasernetablissemnetet. Att kronan vid inköp under år 1908 av ved fått liksom enskilda vidkännas avsevärt högre pris än under föregående år, lär vara helt naturligt med hänsyn till denna artikels nuvarande prisläge, särskilt efter Riksdagens den 9 maj 1908 fattade beslut angående skogsvårdslag för Gottland.

Statsutskottet vid 1909 års riksdag anförde vid denna punkt i statsrevisorernas berättelse:

Utskottet har funnit anmärkningsvärt, att, såsom i förevarande fall ägt rum, en militär myndighet till enskilda personer, därav en officer i tjänst, försålt en vara, vilken en annan militär myndighet, tillhörande samma truppförband som omförmälda officer, under samma år från enskild person för det allmännas räkning upphandlat till högre pris, än den förstnämnda myndigheten erhållit; varvid upphandlingen försiggått dels å samma plats, där försäljningen ägt rum, och dels å

annan förläggningssort, i sistnämnda fall med högst betydlig prisskillnad. Med anledning av vad sålunda förekommit får utskottet hemställa, att Riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande på vad sätt en bättre samverkan mellan olika förvaltande statsmyndigheter må kunna åvägabringas i syfte att vid köp och försäljning undvika mellanhänder.

Kamrarna fattade beslut i enlighet med statsutskottets hemställan, och Riksdagen avlät den 25 maj 1909 till Kungl. Maj:t en skrivelse, innefattande vad statsutskottet i ifrågavarande punkt anfört.

Kungl. Maj:t infortrade den 31 juli 1909 yttrande från arméförvaltningen och marinförvaltningen rörande denna Riksdagens skrivelse. Nämnda myndigheter avgåvo den 10 januari 1910 yttrande i ämnet och anförde däri, efter att hava redogjort för det ärende, som förorsakat Riksdagens skrivelse, att, för den händelse med avseende å det anförda någon föreskrift i syfte att åstadkomma bättre samverkan mellan olika förvaltande statsmyndigheter i ifrågakomna hänseende ansåges vara erforderlig, ämbetsverken hemställde, att åt sådan föreskrift måtte givas det innehåll, att det skall åligga statens myndigheter dels att, då fråga förekommer om försäljning av staten tillhörigt gods och innan godset utbjudes till försäljning, undersöka, huruvida godset må lämpligen finna användning hos annan statens myndighet, dels att i allmänhet låta sig angeläget vara att, i den mån det finnes med god hushållning överensstämmande, söka, genom att för föreliggande behov tillgodogöra statens egna tillhörigheter, till det minsta möjliga inskränka statens utgift för samma behovs fyllande.

1911 års
revisorer.

1911 års revisorer anförde i fråga om järnvägsstyrelsen, att överrevisorerna för statens järnvägar vid olika tillfällen påpekat, att de vid sin granskning av statens järnvägars förvaltning funnit talrika fall, där kartellbildning bland statens järnvägars leverantörer uppenbarligen gjort sig gällande. För att bilda sig en uppfattning om vidden av sådana kartellbildningar hade revisorererna genomgått samtliga protokoll över upphandlingar genom järnvägsstyrelsens förrådsbyrå under år 1910 samt ägnat dessa upphandlingar en ingående granskning. Revisorerna hade därvid kommit till den uppfattningen, att sådana kartellbildningar finnes i flertalet av de branscher, inom vilka järnvägsstyrelsen vore hänvisad att göra sina upphandlingar. Kartellbildningar mötte inom de mest olikartade områden: exempelvis vid byggandet av järnvägsbroar, tillverkning av lokomotiv och järnvägsvagnar, liksom även vid leveranser av rälsspik, rälsskarvbultar, telegrafisolatorer o. s. v.

Efter att hava lämnat en redogörelse för de olika tillvägagångssätt de i kartell sammanslutna leverantörerna plögade använda vid ingivande av anbud, anförde revisorerna vidare, att upphandlingarna för statens järnvägars räkning årligen representerade mycket betydande värden. Enligt järnvägsstyrelsens berättelse för år 1910 uppginge sålunda de väsentligaste leveranserna under samma år till en summa av 27,096,340 kronor, varav 14,948,490 kronor för varor av inhemsk tillverkning. Det vore uppenbart att under sådana förhållanden frågan om kartellbildning bland leverantörerna kunde få en vittgående ekonomisk betydelse. Stor vikt låge uppå att järnvägsstyrelsen vore i stånd att vid varje tillfälle kunna kontrollera, att de priser, som av kartellerna erbjödes, vore skäliga och icke innebure en genom konstlad prisbildning åstadkommen uppskörtning av staten. Enligt vad statens järnvägars överrevisorer i sin senast avgivna berättelse meddelade, hade dessa underkastat en del fall, där kartellbildning bland leverantörerna gjort sig gällande, särskild granskning samt inhämtat upplysningar angående det förfaringsätt järnvägsstyrelsen tillämpat för att bliva i tillfälle att bedöma, huruvida de av anbudsgivarne fordrade prisen kunnat anses skäliga. Överrevisorerna sade sig därvid ha kommit till den uppfattningen, att järnvägsstyrelsen i de flesta fall på ett tillfredsställande sätt lyckats kontrollera prisen.

Under framhållande av den stora betydelse för statens järnvägars ekonomi, som låge i att järnvägsstyrelsen — särskilt genom att noggrant följa priserna å den utländska marknaden — oavslätligen strävade efter att för staten uppnå i förhållande till världsmarknaden rätta priser, ville revisorerna, utan att närmare ingå på enstaka fall, som kunnat synas anmärkningsvärda, å denna viktiga angelägenhet fästa Riksdagens uppmärksamhet.

Med anledning av vad statsrevisorerna anförde erinrade järnvägsstyrelsen i sitt svar om den synnerligen grannliga ställning, styrelsen intoge i upphandlingsärenden, då varan eller arbetet kunde utföras inom landet. Å ena sidan gällde det att tillvarataga statens järnvägars ekonomiska intressen samt å den andra att taga tillbörlig hänsyn till att sveusk industri så långt som möjligt gynnades. Med beaktande av dessa intressen övervägde styrelsen alltid vid prövning av anbud, huruvida de fordrade prisen vore skäliga med hänsyn till konjunkturernas läge och varans kvalitet, varvid styrelsen genom egna beräkningar eller genom inhämtande av upplysningar sökte bilda sig ett omdöme om de skäliga prisen för viss vara eller visst arbete. Vid de upphandlingar, då kartellbildning mellan anbudsgivarerna vore uppenbar eller i mer eller

mindre maskerad form ansetts föreligga, vore styrelsen givetvis i varje fall pliktig att på angivet sätt skaffa sig tillförlitlig utredning för den föreliggande frågans bedömande; och hade styrelsen ock så förfarit.

Järnvägsstyrelsen lämnade därefter en utförlig redogörelse för de metoder, styrelsen plägade använda för att kontrollera att de fordrade prisen vore skäliga samt yttrade slutligen, att, då järnvägsstyrelsen sålunda vid de upphandlingar, rörande vilka kartellbildning uppenbarligen föreläge eller vore att förmoda, lade sig särskilt vinn om att genom beräkningar och jämförelser kontrollera de erbjudna priserna, styrelsen ansåge sig hava grundad anledning antaga, att statens järnvägar icke till följd av kartellbildning bland leverantörerna måst betala oskäligen höga priser.

Statsutskottet vid 1912 års riksdag redogjorde för statsrevisorernas ovannämnda erinringar och järnvägsstyrelsens svar samt anförde därefter, att utskottet, som funnit den av järnvägsstyrelsen avgivna förklaringen fullt tillfredsställande, hade med hänsyn till den föreliggande frågans stora allmänna intresse velat vad i ärendet förekommit för Riksdagen omförmäla.

1912 års
revisorer.

1912 års revisorer upptogo åter frågan om kartellbildning bland leverantörerna till statens järnvägar och yttrade därvid, efter en redogörelse för vad i samma ärende föregående år förekommit, bland annat följande.

»På grund av denna frågas synnerligen stora betydelse hava även innevarande års revisorer funnit sig böra ägna ingående uppmärksamhet åt densamma. Samtliga upphandlingar för statens järnvägars räkning under år 1911 ha av revisorerna genomgåts, jämförelse mellan 1910 och 1911 års upphandlingspriser å de viktigaste artiklarna har verkställts, och revisorerna ha yttermera genom inhämtandet av upplysningar från chefen för den byrå inom järnvägsstyrelsen, som handlägger de flesta leveransfrågorna, erhållit kännedom om de åtgärder, som från styrelsens sida vidtagits för att under revisionsåret kontrollera leverantörernas anbud och förhindra, att statens järnvägar genom leverantörernas ringbildning tvingas till betalande av oskäligen höga priser.

På samma gång som revisorerna såsom ett samlat intryck av denna granskning anse sig kunna uttala, att det vill synas, som om järnvägsstyrelsen i stort sett lyckats väl tillvarataga statens intressen, anse sig emellertid revisorerna även böra giva Riksdagen del av några under granskningsarbetet gjorda iakttagelser.»

Revisorerna lämna därefter en redogörelse för förefintliga kartell-

bildningar samt rörande de prisstegringar, som under år 1911 inträffat, och de åtgärder mot oskäligen prisförhöjningar, som järnvägsstyrelsen vidtagit.

Slutligen anföra revisorerna, att de »vid granskningen av hithörande frågor trott sig finna, att åtminstone i ett avseende en förändring i nu rådande förhållanden beträffande upphandlingarna bör komma till stånd. Gällande förordning angående statens upphandlings- och entreprenad-väsende av den 17 november 1893 stadgar i § 10 beträffande entreprenaders utbudande, att, då icke auktion är i fråga, vid samtidigt utbudande av flera varor eller av samma varor i flera poster samt därest det icke finnes lämpligt föreskriva, att särskilt anbud skall avgivas å varje vara eller post, bör tillkännagivas, att, om i samma handling göres anbud å mer än en av dessa varor eller poster, myndigheten är berättigad att antaga jämväl blott en del av anbudet. I § 13 mom. 3 medges emellertid, att, därest icke vid samtidigt utbudande av flera varor eller samma vara i flera poster föreskrivits, att särskilt anbud skall avgivas å varje vara eller post, anbudsgivare, som i samma handling gör anbud å flera varor eller poster och vill förekomma antagande allenast av en del av anbudet, äger däri göra förbehåll, att det endast odelat gäller.

Revisorerna hava i flera fall uppmärksammat, att vid tävlan om en större entreprenad, till exempel årsbehovet av en viss vara eller vissa artiklar, den största anbudsgivaren gjort förbehåll om leveransen odelad. I de fall, där denne haft att tävla med mindre produktionskraftiga konkurrenter, som kunnat åtaga sig endast en del av leveransen, har den leveranskraftigaste anbudsgivaren på grund av förbemälda stadgande försatt järnvägsstyrelsen i tvångsläget att antaga den odelade leveransen, även om denna i åtskilliga poster betingat högre priser än dem, som konkurrenterna erbjudit i de delar, å vilka de avgivit anbud.

Att detta är ett missförhållande är uppenbart. Det skulle kunna förekommas, därest järnvägsstyrelsen i minsta detalj uppdelade alla entreprenader och större poster och för varje tillfälle utfärdade den föreskrift, som omförmåles i § 13 mom. 3. Huruvida detta är praktiskt genomförbart inom ett affärsverk, där upphandlingarna nått den stora omfattning som vid statens järnvägar, tilltro sig revisorerna icke att bestämt avgöra. Därest stora praktiska olägenheter resa sig häremot, vill det emellertid synas revisorerna, som om upphandlingsförordningen borde undergå en lämplig omformulering till förekommande av missbruk i omförmälda avseende. I varje fall vilja revisorerna framhålla önskvärdheten av att en förändring i berörda avseende åvägabringas.»

Angående revisorernas ovan återgivna framställning anförde järnvägsstyrelsen i avgivet utlåtande bland annat följande.

»Under § 1 ha revisorerna, liksom vid granskningen av 1910 års upphandlingar, påvisat förefintligheten av kartellbildningar mellan leverantörerna till statens järnvägar, varvid revisorerna särskilt fäst sig vid den under 1911 å nyo bildade kartellen mellan tillverkarna av järnvägsagnar. Revisorerna framhålla, att den nya kartellen synes av 1911 års anbud att döma sträva efter dels en fördelning av tillverkningen så att olika verkstäder specialisera sig för tillverkning av vissa vagn typer, dels ock en i samband med kartellbildningen åstadkommen väsentlig prisstegring å tillverkningen.

Därjämte ha revisorerna fäst uppmärksamheten vid att några leverantörer såsom ensamma tillverkare i riket av någon speciell artikel av typ eller modell, som statens järnvägar använda, inneha en monopolställning i så måtto, att all inhemsk konkurrens är utesluten.»

Järnvägsstyrelsen lämnar därefter en redogörelse för det sätt, styrelsen använder för prövning av anbudspriserna, och fortsätter sedermera:

»Mot slutet av förut omnämnda § 1 framhålla revisorerna önskvärdheten av att i gällande förordning angående statens upphandlings- och entreprenadväsende av den 17 november 1893 en förändring åvägbringas i föreskriften om anbudsgivarens rätt att för anbudet i sin helhet eller viss del därav göra förbehåll om, att prisen gälla endast under förutsättning av odelad leverans. I anledning härav vill styrelsen framhålla, att vilken föreskrift, som än uppställes, en anbudsgivare ej kan förhindras att i sitt anbud uppgiva, att, för den händelse hela beställningen eller vissa uppgivna poster därav tilldelas honom, han för hela beställningen respektive vissa uppgivna poster beräknar ett lägre pris och att i annat fall gälla högre priser. Genom ett dylikt förbehåll med t. ex. lägre priser för vissa poster kan ett anbud bli förmånligare i sin helhet, än om ur de skilda anbuden de billigaste posterna skulle utbrytas. Att en anbudsgivare gör ett dylikt förbehåll är helt naturligt, då genom en större beställning tillverkningskostnaderna kunna nedbringas och således även försäljningspriset. Den enda olägenhet, som kan uppstå genom förbehåll om odelad leverans, är, då en svagt rustad leverantör har att lämna anbud i tävlan med en bättre rustad och då den förre endast kan lämna anbud på vissa poster av det erbjudna partiet. Genom föreskrift om odelad leverans kan den bättre rustade anbudsgivaren utestänga sin medtävlare från att erhålla beställning trots dennes lägre pris. För att stödja en mindre fabrikant har styrelsen

tillfälle att utbjuda vissa mindre partier för sig, och kan detta tillvägagående ibland hava åsyftad verkan. Men att — såsom revisorerna tänkt sig — städse i minsta detalj uppdelade alla entreprenader och större poster skulle utan tvivel medföra ett avsevärt fördyrande av varan och således medföra motsatt verkan mot den avsedda. Styrelsen kan icke finna, att någon förändring i gällande förordning i nu åsyftad riktning är vare sig behövlig eller lämplig.»

Statsutskottet vid innevarande riksdag har beträffande denna punkt i statsrevisorernas berättelse och järnvägsstyrelsens däröver avgivna utlåtande anfört följande:

»I anslutning till den uppfattning, som av statsutskottet vid 1912 års riksdag uttalades angående det stora allmänna intresse, som vore förbundet med frågan om kartellbildningar bland leverantörerna till statens järnvägar, har utskottet ansett sig böra bringa vad i detta ärende nu förekommit till Riksdagens kännedom.

Beträffande den av revisorerna väckta frågan om ändring i gällande förordning angående statens upphandlings- och entreprenadväsende i syfte att bereda mindre leveranskraftiga affärer ökad möjlighet att med utsikt till framgång upptaga tävlan med de större firmorna, har det syntts utskottet, som om vad revisorerna härutinnan anfört vore värt beaktande och det sålunda skulle kunna ifrågasättas, att en omarbetning i sådan riktning av förordningen borde vidtagas. Oavsett huru härmed må förhålla sig, torde det emellertid kunna dragas starkt i tvivelsmål, huruvida gällande upphandlingsreglemente, som tillkommit för snart 20 år sedan, numera, med de oerhörda framsteg, som industrien sedan dess tagit, och med de affärsmetoder, som under tiden efter reglementets tillkomst utvecklats sig, kan anses motsvara de krav i avseende å förmåga att tillvarataga statens intresse, som på en dylik författning böra uppställas. Då emellertid, enligt vad utskottet inhämtat, Kungl. Maj:ts uppmärksamhet genom olika framställningar från annat håll redan är riktad på förevarande ämne, har utskottet icke ansett sig böra tillstyrka, att Riksdagen för närvarande vidtager åtgärd i ärendet. Under uttalande härav får utskottet vad sålunda i nu omhandlade avseenden förekommit för Riksdagen omförmåla.

Utskottet har icke kunnat erhålla någon fullständig uppgift å värdet av statens upphandlade varor under ett år. För att dock söka giva en föreställning om att det här är fråga om högst avsevärda belopp, kunna nedanstående upplysningar om vissa upphandlingar meddelas.

*Omfattningen
av vissa
statens upp-
handlingar.*

Enligt vad utskottet av civilkommissionen inhämtat, skulle den approximativa konsumtionen vid armén av socker, kaffe och margarin under år 1910 uppgått till följande kvantiteter: bitsocker 192,552 kilogram, krossocker 25,055 kilogram, strösocker 79,261 kilogram, farinsocker 38,456 kilogram, pudersocker 8,076 kilogram samt bastard 3,149 kilogram, sålunda för samtliga slag av socker tillsammans 346,549 kilogram. Konsumtionen av kaffe skulle uppgått till 75,992 kilogram och av kaffesurrogat till 8,020 kilogram samt slutligen konsumtionen av margarin till 340,749 kilogram.

Enligt järnvägsstyrelsens berättelse för år 1911 uppgick för nämnda år värdet av de väsentligaste leveranserna till statens järnvägar till sammanlagt 22,940,890 kronor, därav ett värde av 13,112,190 kronor för inhemsk vara eller tillverkning och 9,828,700 kronor för utländsk vara eller tillverkning. Det väsentligaste av de utländska leveranserna utgjordes av räls och dylikt till värde av 2,600,550 kronor, stenkol och annan kol till värde av 5,941,860 kronor samt fotogen och andra oljor eller kemisk-tekniska produkter till värde av 629,960 kronor.

Enligt telegrafstyrelsens berättelse för år 1911 hade nämnda år för telegrafverkets behov inköpts linjeinventarier, stationsinventarier och verktygsinventarier till ett sammanlagt värde av 4,370,039 kronor, därav 3,228,744 kronor för inhemsk tillverkning eller vara och 1,141,295 kronor för utländsk tillverkning eller vara. Det väsentligaste av de utländska leveranserna utgjordes av olika slags kablar, vilka sammanlagt voro värda 989,186 kronor.

*Utskottets
yttrande.*

Motionärernas yrkande innefattar begäran om utredning dels angående ökad centralisering vid upphandling för statens räkning, dels rörande bestämmelserna i fråga om inhemsk varas företräde.

Beträffande först upphandlingsväsendets centralisering vill utskottet understryka de synpunkter, som i motionen framförts, rörande olägenheterna av den nuvarande ytterliga decentralisationen på detta område.

Vinsten av en centraliserad upphandling skulle ligga däri, att varorna bleve för staten billigare, därigenom att mellanhandssystemet i största möjliga utsträckning undvekes, att tillverkningen kunde standardiseras samt att specialiseringen befrämjades.

Givetvis kan, såsom också motionärerna framhållit, ett centraliserat upphandlingsförfarande ej tillämpas vid all upphandling. För en del varor torde lokala uppköp alltjämt visa sig vara bäst förenliga med statens ekonomiska intressen. Så synes exempelvis förhållandet vara med de flesta lantmannaprodukter, som staten behöver inköpa. Även

på detta område torde det emellertid icke vara omöjligt att erhålla för såväl staten som producenterna förmånligare villkor än nu, om ett mera affärsmässigt förfarande komme till användning och de fördyrande mellanhänderna i större utsträckning undvekes.

Den centrala upphandlingen torde däremot med fördel kunna tillämpas vid uppköp av de flesta industrialster, inhemska såväl som utländska, samt dessutom vid upphandling av sådana importerade varor som exempelvis kaffe och kol.

Huruvida centraliseringen kan och bör ske för vart förvaltningsområde för sig eller genom samarbete mellan olika förvaltningsgrenar, torde en blivande utredning få närmare undersöka. Därvid bör också tagas under överbäggande frågan om inrättande av en central upphandlingskommission, som måhända torde bliva nödvändig.

Syftet med genomförandet av ett centralt upphandlingsförfarande skulle i huvudsak vara att därigenom bereda staten ekonomisk fördel, men samtidigt även befärja utvecklingen av svenskt näringsliv. Det är härvid givetvis nödvändigt att noga se till, att de eftersträfvade ekonomiska fördelarna verkligen komma staten och ej endast enskilda företagare till godo. Såsom ovan meddelats, hava statsrevisorerna vid upprepade tillfällen påpekat, att karteller eller truster tillskansat sig stora fördelar vid leveranser till staten. Det får icke förbises, att, om detta kunnat inträffa med nuvarande former för upphandlingen, faran därför lär kunna bliva avsevärt större, i samma mån en centraliserad upphandling genomföres.

I samband med dess genomförande kräves förvisso ett skärpt aktgivande på monopolbildningarna och överbäggande av lämpliga åtgärder för att, med bibehållande och utvecklande av de ekonomiska fördelar sådana företeelser kunna bringa, tillse, det fördelarna även komma det allmänna till godo. En förutsättning för centraliseringen är också att vederbörande producenter verkligen låta staten intaga en lika gynnad ställning som deras mellanhänder. Som ovan nämnts, har arméförvaltningen i fråga om inköp av socker förklarat, att detta icke kunnat ske och därmed motiverat sitt motstånd mot centraliseringen. Dessa förhållanden måste dock kunna på lämpligt sätt ordnas, och staten torde icke sakna möjligheter att bereda sig nämnda gynnade ställning.

Statsutskottet vid innevarande års Riksdag, som starkt ifrågasätter lämpligheten av nu gällande upphandlingsreglemente, har emellertid, enligt vad ovan anförts, icke ansett sig böra tillstyrka någon Riksdagens åtgärd i frågan, då Kungl. Maj:ts uppmärksamhet genom andra framställningar redan riktats därå.

Emellertid beröra dessa framställningar icke direkt frågan om mera centraliserat upphandlingsförfarande. Och därtill kommer, att, såvitt utskottet kunnat se, frågan om genomförande av en centraliserad upphandling icke torde stå i det nödvändiga samband med bestämmelserna i gällande upphandlingsförordning, som motionärerna synas förut-sätta. Enligt utskottets mening kan en viss centralisering ske redan med nuvarande bestämmelser. Civilkommissionen har också, såsom av den ovan meddelade redogörelsen framgår, upprepade gånger i skrivelser till Kungl. Maj:t framhållit önskvärdheten av att åtminstone några särskilt lämpliga varuslag, som i stor utsträckning användes för arméns och flottans behov, måtte upphandlas centralt. Hittills har emellertid intet resultat uppnåtts, detta framför allt av den anledning att vederbörande myndigheter rest ett bestämt motstånd mot alla förslag till centralisering. Från intet håll har emellertid härvid, såvitt utskottet erfarit, gjorts gällande, att bestämmelserna i 1893 års förordning angående statens upphandlings- och entreprenadväsen lägga hinder i vägen för ett centraliserat upphandlingsförfarande.

Då utskottet finner frågan om centralisering vara av synnerligen stor betydelse, anser sig utskottet böra, fastän frågan om upphandlingsförordningens revision ligger under prövning, tillstyrka en skrivelse i motionens syfte.

Vad därefter angår frågan om svensk varas företräde, så har denna, såsom ovan omtalats, redan dragits under omprövning med anledning av den från Svenska teknologföreningens styrelse till Kungl. Maj:t ingivna skrivelsen med begäran om revision av statens entreprenad- och leveransväsen.

Nuvarande formulering av § 5 i förordningen angående statens upphandlings- och entreprenadväsen ger ett bestämt företräde åt inhemska vara, och utskottet har ej blivit övertygat om att en skärpning av dessa bestämmelser i syfte att ännu större företräde skulle lämnas svensk vara skulle vara nödvändig och nyttig eller ens tillräddig. En sådan skärpning av ifrågavarande bestämmelser som den, vilken finnes i den i motionens bilaga återgivna förordningen för Österrike-Ungern, där det föreskrives, att utländska anbud kunna antagas, endast när de inhemska varorna betinga »ojämförligt mycket högre priser», finner utskottet kunna vara direkt skadlig för statens ekonomi. Ett flertal myndigheter, som yttrat sig angående svenska teknologföreningens skrivelse, hava också, som av det ovan lämnade referatet framgår, kraftigt betonat de ekonomiska vådor staten skulle kunna utsätta sig för genom

införande av dylika bestämmelser, vilka så gott som fullständigt skulle utestänga den utländska konkurrensen.

Däremot vill utskottet erkänna, att det synes, som om tillämpningen av gällande bestämmelser ofta varit alltför olikformig, och att därvid överdrifter i båda riktningarna torde hava förekommit. Det är därför, enligt utskottets mening, ett berättigat önskemål att i detta avseende söka få enhetliga och fasta normer till stånd, men därvid möta utan tvivel stora svårigheter, då det ej torde vara lätt att finna en generellt giltig formel för den svenska varans företråde. Att fastställa någon viss procent, med vilken de svenska anbuden få överstiga de utländska, torde knappast vara lämpligt. Ett sådant förfarande skulle ju, såsom flera myndigheter framhållit, innebära ett förtäckt tullskydd, och det torde vara uppenbart, att dylika bestämmelser icke kunna fastställas utan Riksdagens hörande.

Den utredning, utskottet finner erforderlig, skulle därför endast gälla behövligheten av att gällande bestämmelser kompletteras med fastare regler i fråga om tillämpningen. Därvid bör särskilt närmare fixeras, vad som menas med inhemsk vara. Det synes i detta avseende vara uppenbart, att den vara, som till största delen tillverkas inom landet, bör hava företråde framför den, som blott till ringa del är föremål för svensk tillverkning, samt att samma förhållande bör äga rum, om svensk vara till någon avsevärdare del ingår i ett entreprenadarbete. Lika uppenbart synes det utskottet vara, att den tillverkning, för vilken utslutande inhemsk arbetskraft anlitas, bör hava företråde framför den, som helt och hållet eller till större delen utföres av utländsk arbetskraft, även om tillverkningen är förlagd till Sverige.

Det företråde för inhemsk vara, som föreskrives redan i gällande förordning, och för vilket motionärarna önskat erhålla fastare bestämmelser, avser närmast att gynna och stödja det svenska näringslivet. Givetvis bör, om detta syfte fullt skall nås, uppmärksamhet ägnas även åt de arbetsförhållanden, under vilka varorna tillverkas. I utlandet hava även, såsom i motionens bilaga framhålles, bestämmelser rörande arbetsvillkoren fastställts just i samband med ordnandet av upphandlingsförfarandet. En utförligare redogörelse för vid allmänna arbeten i utlandet gällande minimibetingelser för arbetarna torde utskottet bliva i tillfälle att lämna i sitt yttrande angående motion nr 238 angående fastställande av minimilöner för vissa lönearbetare m. fl. Ett övervägande rörande vilka bestämmelser, som i fråga om arbetsvillkoren kunna vara

lämpliga, bör, enligt utskottets mening, äga rum i samband med revisionen av upphandlingsförordningen.

Den föreslagna centraliseringen av statens upphandling har motiverats därmed att staten därigenom skulle erhålla betydande ekonomiska fördelar. Redan denna skulle, såsom också motionärerna framhållit, medföra ökad konkurrenskraft för svenska företag. Skola därtill läggas fastare bestämmelser för svensk vara's företräde vid statens upphandlingar, måste emellertid tillses, att detta företräde ej gives på sådant sätt, att det statsekonomiska syftet med centraliseringen motverkas. Det synes utskottet vara nödvändigt att garantier erhållas för att ej genom nämnda företräde prisen oskäligt stiga i höjden. Att fara härför verkligen förefinnes, synes vara obestriddigt. Därom vittna såväl statsrevisorernas ovan omnämnda anmärkningar som ock de skrivelser civilkommissionen ingivit till Kungl. Maj:t. Trust- och kartellbildningen fortskrider ju alltjämt och torde i viss mån komma att befrämjas genom den föreslagna centraliseringen av upphandlingen. Skola därför de ekonomiska fördelarna av dylika sammanslutningar komma staten och samhället till godo, torde det vara nödvändigt att garantier härför skapas. Det torde därför ej vara tillrådligt att helt avstänga den utländska konkurrensen, och man får därvid ej heller, såsom telegrafstyrelsen framhållit, bortse från »den uppfostrande betydelsen av utländsk konkurrens, i synnerhet för ett så litet land som vårt, där inhemsk konkurrens på många håll saknas, icke minst i industriens eget intresse vid dess försök till landsförvärv på utländsk botten».

Vid statens upphandlingar bör sålunda, enligt utskottets mening, nödig hänsyn tagas även till prisförhållandena på världsmarknaden, ty endast därigenom torde kunna förverkligas vad motionärerna åsyftat, nämligen att giva företräde åt svensk vara och svenskt arbete, »i den mån sådant med god hushållning låter sig göra».

På grund av vad sålunda anförts får utskottet med anledning av herr Hildebrands m. fl. förevarande motion hemställa,

att Andra kammaren måtte för sin del besluta, att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, dels huruvida och i vad mån ökad centralisering vid upphandling för statens räkning bör äga rum, dels ock vilka

närmare bestämmelser rörande inhemsk varas företräde kunna vara lämpliga och nödiga.

Stockholm den 4 april 1913.

På utskottets vägnar:

W. BÄCKSTRÖM.

I detta ärendes slutbehandling hava inom utskottet deltagit:

herrar *Sandler*,¹⁾ *Bäckström*, *Andersson* i Hägelåkra, *Olsson* i Åsen, *Henrikson* i Heberg, *Sjöberg*, *Westlund*, *Lithander*, *Nilsson* i Kristianstad och *Lindqvist* i Kosta.

---

¹⁾ Icke närvarit vid utlåtandets justering.

Reservation:

av herrar *Andersson* i Hägelåkra, *Henrikson* i Heberg och *Lithander* mot vissa delar av utskottets motivering.
